

UNIVERZA V LJUBLJANI  
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

**Meta Kač**

Mentorica: Izr. prof. dr. Melita Poler Kovačič

**Javni interes in zasebnost mladoletnikov: novinarsko poročanje v primeru Lipa**

Diplomsko delo

Ljubljana, 2010

UNIVERZA V LJUBLJANI  
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

**Meta Kač**

Mentorica: Izr. prof. dr. Melita Poler Kovačič

**Javni interes in zasebnost mladoletnikov: novinarsko poročanje v primeru Lipa**

Diplomsko delo

Ljubljana, 2010

### ***Zahvala***

Za strokovno svetovanje in usmerjanje pri diplomskem delu se želim zahvaliti mentorici izr. prof. dr. Meliti Poler Kovačič. Družini pa se zahvaljujem za podporo, pomoč in razumevanje.

## **Javni interes in zasebnost mladoletnikov: novinarsko poročanje v primeru Lipa**

Pravica do zasebnosti je pravica vsakega posameznika, vendar je pojem zasebnost težko opredeliti tako, da bi definicija ustrezala vsem, saj se dojemanje zasebnosti neprestano spreminja skupaj z razvojem družbe in informacijske tehnologije. Elementi pravice do zasebnosti so varovani tako v slovenskem kot v evropskem in mednarodnem pravu. Obravnavana pravica pogosto prihaja v kolizijo z drugimi človekovimi pravicami, kot je pravica do obveščeniosti, kar pa vodi do kršitve pravice do zasebnosti. Glede na etična navodila Kodeksa novinarjev Slovenije morajo biti novinarji pri poročanju o mladoletnikih dodatno obzirni, še posebej ko gre za tragedije. V svojem diplomskem delu sem z analizo prispevkov o primeru Lipa (tragični dogodek, ki se je 23. 12. 2005 zgodil pred diskoteko Lipa in v katerem so umrli tri dekleta) v Delu, Slovenskih novicah, na TV SLO in POP TV identificirala sedem različnih tipov vdora v zasebnost mladoletnikov (identifikacija žrtve, objava naslova žrtve, objava fotografij žrtve, objava fotografij in posnetkov žalujočih, objava izjav žalujočih, razkritje šole, ki jo je obiskovala mladoletna žrtev). Nekateri od analiziranih prispevkov pa na noben način niso posegali v zasebnost mladoletnikov, kar dokazuje, da je bilo o primeru Lipa mogoče poročati brez vdorov.

Ključne besede: zasebnost, pravica do zasebnosti, javni interes, pravica do obveščeniosti, vdor v zasebnost mladoletnikov.

## **Public interest and the privacy of juveniles: journalistic reporting on the Lipa case**

The right of privacy is the right of every individual. The term privacy is extremely difficult to define in such a way that everyone would agree with it, because the perception of privacy constantly changes with the development of society and information technology. The elements of the right of privacy are protected by Slovene as well as European and international laws. The right dealt with in my diploma thesis often comes into collision with other human rights, such as the right to be informed which leads to the violation of the right of privacy. According to the Code of Slovene Journalists, journalists must be additionally tactful when reporting about juveniles, especially if they are involved in accidents. By analyzing the articles about the Lipa case (the tragic event that happened on the 23. of December and resulted in the death of three girls) published in newspapers Delo, Slovenske novice and in television programmes of TV SLO and POP TV, I identified seven types of invasion into the privacy of juveniles (identification of the juvenile victims, publication of the addresses of the juvenile victims, publication of the schools the juvenile victims went to, publication of the victims' photos, publication of photos of the grieving relatives and publication of statements of grieving relatives). Some of the analyzed articles did not include any type of invasion into the privacy of juveniles which proves that journals could report about the Lipa case without invading the right of privacy.

Key words: the privacy of juveniles, the right of privacy, public interest, the right to be informed, invasion into the privacy of juveniles.

## KAZALO

<b>1 Uvod</b> .....	<b>7</b>
<b>2 Spoštovanje pravice do zasebnosti</b> .....	<b>8</b>
2.1 Osebnostne pravice.....	8
2.1.1 Razvoj pravne ureditve osebnostnih pravic.....	9
2.2 Varstvo osebnostnih pravic po smrti .....	11
2.3 Opredelitev zasebnosti.....	12
2.4 Zasebnost skozi čas.....	14
2.5 Pravica do zasebnosti.....	15
2.6 Pravica do zasebnosti v dokumentih Republike Slovenije in mednarodnih dokumentih.....	18
<b>3 Pravica do obveščanja in svobode izražanja v dokumentih Republike Slovenije</b> .....	<b>21</b>
3.1 Javni interes.....	23
<b>4 Vdor v zasebnost in kolizija pravic</b> .....	<b>26</b>
4.1 Tipi vdorov.....	27
4.2 Upravičenost vdora v zasebnost in javni interes.....	29
4.3 Zakonitost in legitimnost novinarskega poročanja.....	30
<b>5 Analiza novinarskega poročanja o primeru Lipa</b> .....	<b>31</b>
5.1 Opis primera.....	31
5.2 Raziskovalni vprašanja.....	31
5.3 Metodološki načrt: metoda in podatki.....	31

5.4 Rezultati analize.....	32
5.4.1 Razkritje identitete.....	32
5.4.1.1 Navedba imena, imena in začetnice priimka, ter kraja bivališča.....	32
5.4.1.2 Navedba imena in priimka.....	33
5.4.2 Razkritje naslova, kjer so živele mladoletne žrtve.....	35
5.4.3 Objava fotografij mladoletnih žrtev.....	35
5.4.4 Objava fotografij ali posnetkov žalujočih sorodnikov in prijateljev.....	36
5.4.5 Objava izjav žalujočih sorodnikov in prijateljev.....	37
5.4.6 Poročanje o pogrebi.....	38
5.4.7 Razkritje šole, ki so jo obiskovale mladoletne žrtve.....	39
5.4.8 Prispevki brez vdora v zasebnost mladoletnikov.....	40
<b>6 Razprava.....</b>	<b>42</b>
<b>7 Sklep.....</b>	<b>46</b>
<b>8 Literatura.....</b>	<b>48</b>

## 1 UVOD

Živimo v demokratični družbi, kjer nas na vsakem koraku obkrožajo različni mediji, od časopisov, televizije, radia do svetovnega spleta. Zavedamo se, da nam po eni strani pripada pravica do obveščeniosti, zato smo navajeni, da so mediji polni najrazličnejših informacij, po drugi strani pa je zasebnost ravno tako vrednota, ki je z razvojem informacijske tehnologije in družbe postala še dragocenejša.

Zasebnost je del človekove osebnosti, vendar jo je izredno težko definirati. Vsak posameznik po svoje razume pojem zasebnost. Kar je nekomu zasebno in intimno, ni nujno tudi drugim. Vsak posameznik sam določa, kje je zanj meja med zasebnim in javnim, kaj bo zadržal zase in kaj dopustil na vpogled javnosti. Tako kot zasebnost je tudi pravico do zasebnosti težko opredeliti. Varovanje zasebnosti posameznika je najlažje opredeliti kot varovanje osebe v njenem domačem okolju, vendar ne gre le za fizično varovanje osebe, ampak vključuje tudi zdravje osebe, njeno družino, ljubezen, spolnost, veroizpoved, finančni status, hobije, duševni mir ... Zasebnost, ki pripada posamezniku od rojstva, je varovana tako moralno kot pravno, saj je priznana kot pravica v mednarodnem, ustavnem in civilnem pravu.

Za proučevanje zasebnosti, natančneje pravice do zasebnosti, sem se odločila zaradi njene pomembnosti v sodobni informacijski družbi. Bralca diplomskega dela želim seznaniti z vsebino pravice do zasebnosti in mogočimi vdori v zasebnost, saj se novinarji pri poročanju velikokrat niti ne zavedamo, kako pomembna sta zasebnost in njeno varovanje.

Cilj moje diplomske naloge je analizirati poročanje o mladoletnih osebah v primeru Lipa z vidika javnega interesa in etike zasebnosti ter ugotoviti, ali se je v izbranih medijih zgodil vdor v zasebnost mladoletnikov. Gre za tragedijo, ki se je zgodila 23. 12. 2005 pred diskoteko Lipa, kjer je nenadzorovana množica do smrti poteptala dve mladoletni dekleti, tretje dekle, ki se je zaradi poškodb glave zdravilo v ljubljanskem kliničnem centru, pa je umrlo nekaj dni kasneje. Ugotoviti želim, ali je poročanje ustrezalo etičnim vodilom, ki jih navaja Kodeks novinarjev Slovenije (2002). Študije primerov bodo predstavljale osnovni del analitičnega dela diplomskega dela, kjer bom proučevala prispevke iz časnikov Delo in Slovenske novice ter prispevke

televizijskih programov TV SLO in POP TV o primeru Lipa, ki se je zgodil 23. 12. 2005. Analizirala bom prispevke, ki so bili objavljeni ali predvajani od 24. 12. 2005 do 7. 1. 2006. Pri analizi primerov bom izhajala predvsem iz 20. in 22. člena Kodeksa novinarjev Slovenije, ki opozarjata na pravico do zasebnosti in posebno obzirnost pri poročanju o otrocih in mladoletnikih, ki jih je doletela nesreča. Opirala pa se bom tudi na 34., 35. in 38. člen Ustave Republike Slovenije, 12. člen Splošne deklaracije o človekovih pravicah in 8. člen Evropske konvencije o varstvu človekovih pravic.

V drugem poglavju bom predstavila ključne pojme, kot so osebnostne pravice, pravica do zasebnosti, zasebnost, njen razvoj skozi zgodovino in slovenske ter mednarodne dokumente, ki varujejo zasebnost. V tretjem poglavju se bom osredotočila na pravico do obvešččnosti, slovenske dokumente, ki jo varujejo, in pojem javni interes. V četrtem poglavju bom predstavila različne tipe vdorov in na kratko kolizijo pravice do obveščanja in pravice do zasebnosti. Peto poglavje bo zajemalo empirični del, v katerem bom raziskala, ali je pri poročanju o primeru Lipa v medijih Delo, Slovenske novice, TV SLO in POP TV prišlo do vdora v zasebnost mladoletnikov, in če se je to zgodilo, kako so novinarji posegali v zasebnost. V šestem poglavju bom interpretirala rezultate in odgovorila na raziskovalni vprašanji, ki ju postavljam v tem diplomskem delu.

## **2 SPOŠTOVANJE PRAVICE DO ZASEBNOSTI**

### **2.1 Osebnostne pravice**

V diplomskem delu se ukvarjam s pravico do zasebnosti, ki spada v področje osebnostnih pravic. Za lažje razumevanje te pravice in njenega varovanja je treba najprej opredeliti osebnostne pravice. To so nekatere osebne in nepremoženjske pravice, ki pripadajo človeku kot takemu, »glede na njegovo osebo, njegove telesne in duševne moči ter druga osebna razmerja« (Finžgar 1985, 11). So najstarejše pravice, ki jih država ne more pogojevati niti podeljevati, saj pripadajo človeku samo zato, ker je človek. Imenujejo se osebnostne pravice, ker varujejo človeka in njegovo



osebnost. K osebnostnim pravicam večinoma prištevamo pravice, kot so pravica do življenja, zdravja in telesne integritete, pravica do osebnega življenja, pravica do osebne identitete, pravica do časti in dobrega imena, pravica do zasebnosti, pravica do pisemske tajnosti, pravica do prostosti. Vezane so na človekovo osebo, tako fizično kot psihično, in na človekova osebna razmerja (Cvetko 1999, 15–39).

Tukaj ne gre le za pravice, ki pripadajo človeku kot biološkemu bitju, na primer življenje in zdravje, marveč tudi za pravice, ki pripadajo človeku kot družbenemu bitju v odnosu do drugih. Te pravice razumemo kot integralni del človekove osebnosti. V ta sklop spadajo na primer ime, čast, prostost in lastna podoba. Bistvo osebnostnih pravic, ki jim Aleksej Cvetko pravi tudi človekove pravice (Cvetko 1999, 15), je, da varujejo človekovo osebnost. Osebnostne pravice veljajo za vsakogar in zoper vsakogar, ne zastarajo, so neprenosljive in se jim ni mogoče odreči. Kot se neprestano razvija človekova osebnost, se temu primerno spreminjajo tudi osebnostne pravice. Težko je določiti njihovo število ali jih dokončno vsebinsko opredeliti, ker se konstantno spreminjajo. Na spreminjanje in oblikovanje novih osebnih pravic vplivajo razvoj civilizacije, tehnični napredek in nova razmerja, ki jih tvorimo z drugimi ljudmi (Finžgar 1985, 39–41).

### **2.1.1 Razvoj pravne ureditve osebnostnih pravic**

Začetek razvoja osebnostnih pravic sega do starega veka in antike, čeprav takrat še niso poznali osebnostnih pravic. Prizadevanja človeštva za človeške svoboščine in pravice segajo že v čas Aristotela, se pravi v 4. stoletje pred našim štetjem. Seveda so minila tisočletja, preden smo dobili Splošno deklaracijo o človekovih pravicah (1948). Že od nekdanj omenjena prizadevanja so temeljila na naravnopravni teoriji, ki izvira iz Grčije. »Ideja naravnega prava temelji na prepričanju, da obstajajo naravne, večne in nespremenljive pravice, ki izhajajo iz generičnega bistva človeka in iz človeške družbe kot take; zato so neodvisne od konkretne volje ter pojmovanja ljudi ...« (Križaj 1989, 15).

Prvi pravni dokument, ki se ukvarja s človekovimi pravicami, je bil prisiljen sprejeti angleški kralj Ivan Brez dežele. Magna Charta Libertatum je velika listina o svobodi,

ki je nastala leta 1215 in pomeni prvo omejitev vladarskega absolutizma. Čeprav priznava pravice le plemstvu, je vseeno izrednega pomena za nadaljnji boj za širjenje človekovih pravic (Pravni leksikon 1987, 128).

Naslednji zakon s tega področja je Habeas Corpus Act, ki je izšel šele leta 1679 v Angliji. Namen tega zakona je bil varovati državljane pred samovoljnim zapiranjem. Zato listina določa, da mora biti vsaka oseba, ki ji je bila odvzeta svoboda, pripeljana pred sodišče, saj je le to edino pristojno, da odloča o upravičenosti odvzema prostosti (Pravni leksikon 1987, 79).

Leta 1689 je angleški parlament sprejel angleško ustavo Bill of Rights. »S tem zakonom so bile prvič v zgodovini uzakonjene tudi politične pravice, ki jih v širšem smislu lahko prištevamo med osebne pravice, deloma pa tudi na področje zasebnosti, saj je bila z njimi zajamčena svoboda parlamentarnih volitev in imunitete članov parlamenta, državljani pa so dobili pravico do sestavljanja peticij« (Cvetko 1999, 101).

Dokument, ki je močno vplival na vse kasnejše deklaracije in konvencije, je Deklaracija o pravicah človeka in državljana, ki jo je leta 1789 razglasila francoska ustavodajna skupščina. Ta deklaracija zajema temeljne pravice, kot so osebna svoboda, nedotakljivost osebnosti, lastnina, varnost in odpor proti zatiranju. Določila je tudi svobodo vesti, prepričanja, mišljenja, govora in tiska. V njej je bilo uveljavljeno načelo, da ne more biti nihče kaznovan za dejanje, ki ni bilo že pred storitvijo opredeljeno kot kaznivo (The Columbia Encyclopedia 2008).

Generalna skupščina Združenih narodov je leta 1948 sprejela Splošno deklaracijo o človekovih pravicah. Deklaracija, na katero so vplivale grozote, ki so se zgodile v drugi svetovni vojni, pomeni pomembno izhodišče za vso svobodno zakonodajo na področju človekovih pravic in svoboščin. Deklaracija zajema osebne in politične pravice, uvaja pa tudi ekonomske, družbene ter kulturne pravice (Križaj 1989, 16).

Le dve leti kasneje je bila v Rimu sprejeta Evropska konvencija o človekovih pravicah. Od Splošne deklaracije o človekovih pravicah (1948) se Evropska konvencija razlikuje v tem, da vsebuje tudi pravne obveznosti in pooblastila tako za

države kot za posameznike. Vsebuje le osebnostne in politične pravice, ne pa tudi ekonomskih in družbenih. Leta 1959 je bilo ustanovljeno Evropsko sodišče za človekove pravice, na katero lahko posamezniki, združenja in nevladne organizacije naslovijo le peticije, države pa tožbe (Jacobs in White 1996).

Pravna kodifikacija Splošne deklaracije o človekovih pravicah je bila zajeta v Mednarodnem paktu o državljanskih in političnih pravicah, ki ga je leta 1966 sprejela Generalna skupščina Združenih narodov v New Yorku. Članice pakta so države, ki so ga ratificirale, in se s tem zavezale, da bodo vsem svojim državljanom priznale pravice, naštet v listini. Prav tako se te države s paktom zavezujejo, da bodo zagotovile uveljavljenje teh pravic (Križaj 1989, 17).

## **2.2 Varstvo osebnostnih pravic po smrti**

Ko človek umre, to še ne pomeni, da so s tem ukinjene tudi njegove osebnostne pravice. Mrtev človek je še vedno človek, ki za sabo pusti svojce in prijatelje. Zato je zelo pomembno, da se po smrti posameznika še vedno spoštuje njegova pravica do človeškosti. Čeprav sodobne civilizirane družbe vse bolj poudarjajo pomen temeljnih osebnostnih pravic in svoboščin, v določbah konvencij, ki urejajo varovanje človekovih pravic, redko najdemo določbo, ki bi se nanašala na varstvo kakšne osebnostne pravice po smrti posameznika (Novak 2000, 107). Temeljne značilnosti osebnostnih pravic so njihova nepremoženjska narava, neprenosljivost in nepodedljivost. Pravna teorija govori o »ostanku nekdanj umrlega pristoječe osebnostne pravice«, o »trajanju nekaterih osebnostnih pravic tudi po smrti« in o »žalitvi čustvene pietete do umrlega« (Finžgar 1985, 41–42, 138). Finžgar pravi, da posameznik pričakuje, da bo po svoji smrti še vedno užival določeno varstvo osebnostnih pravic, kar pomeni, da nekatere osebnostne pravice trajajo po smrti upravičenca (Finžgar 1985, 42).

V večini tujih pravnih teorij in sodnih praksah so zaupni nosilci posmrtnih osebnostnih pravic umrlega njegovi svojci (Novak 2000, 3). Nemška pravna teorija se pri varovanju osebnosti umrlega opira na človekovo dostojanstvo. Tudi mrtvem pripada človekovo dostojanstvo in na podlagi ustavne določbe o človekovem dostojanstvu

ima vsaka država dolžnost, da zagotovi zaščito posameznika pred posegi v njegovo dostojanstvo (Novak 200, 49).

Ugotovitve slovenske pravne teorije so, da predstavlja kršitev duševne integritete tudi kršitev človekovih čustev in predstav. Med čustva pa lahko uvrščamo tudi pietetna čustva svojcev do umrlega. Finžgar (1985, 138) poleg sorodnikov omenja še prijatelje in dobre znance umrlega, ki želijo ohraniti lep spomin na njegovo osebnost. Spomin na umrlega je lahko prizadet, če se krši nedotakljivost posmrtnih ostankov, če se žali čast ali ugled umrlega, če se brez privolitve svojcev objavi fotografija umrlega ali objavijo dejstva iz njegovega zasebnega in družinskega življenja (Finžgar 1985, 137–138).

### **2.3 Opredelitev zasebnosti**

Pojem zasebnosti je zelo težko ali morda nemogoče opredeliti tako, da bi bila definicija sprejemljiva za vse. Enotna opredelitev zasebnosti ne obstaja. Verjetno tudi zato, ker si jo vsak posameznik razlaga malo drugače, vsekakor pa zato, ker se družba in posledično razumevanje zasebnosti neprestano spreminjata. Najsplošnejše opredelitve zasebnosti pravijo, da je zasebnost posameznikova pravica, da ga »pustijo pri miru oziroma da ima nadzor nad nezaželeno publiciteto o svojih osebnih zadevah« (Day 1991, 121). Šinkovec pravi, da je izhodišče obravnavanja zasebnosti v pojmovanju človekovega dostojanstva, ki ima dve komponenti. Prva je osebna in obsega človekovo zmožnost in pripravljenost, da svoje individualne danosti, lastnosti in težnje, ki ga določajo, razvija za ohranitev in razvoj življenja v sodelovanju z drugimi ljudmi. Druga komponenta je družbena in človeku zagotavlja potrebno okolje in mu pomaga pri uveljavljanju njegovih teženj (Šinkovec 1996, 903).

Nekateri avtorji, kot na primer Belsey (1992, 83) in Čebulj (1990, 6), navajajo, da obstajajo trije tipi zasebnosti:

- a) Prostorska zasebnost: tukaj gre za telesno in fizično zasebnost, se pravi posameznikovo možnost, da je ločen od fizične navzočnosti drugih ljudi.
- b) Zasebnost osebnosti: Mentalna ali komunikacijska zasebnost omogoča posamezniku svobodo misli, opredelitev, izražanja, čustvovanja.

- c) Informacijska zasebnost: z uporabo informacijskih tehnologij postaja ta tip zasebnosti vedno pomembnejši, saj zagotavlja zaščito osebnih podatkov.

Tudi pravna teorija in praksa ter odločbe ustavnih sodišč ne ponujajo nobenih opredelitev, temveč le smernice. Švicarska pravna teorija (Šelih v Križaj 1989, 22) področje zasebnosti deli na tri področja:

- a) Področje skrivnosti: sem spadajo dogodki iz posameznikovega življenja, ki jih želi oseba zadržati zase. To so predvsem dogodki, ki so zaradi svoje vsebine intimno vezani na posameznika. Zato se to področje včasih pojmuje kot intimnost.
- b) Zasebno področje: tukaj gre za dogodke, ki jih posameznik deli z ljudmi, s katerimi je tesno povezan. V to skupino spadajo člani družine, sorodniki in prijatelji.
- c) Javno ali splošno področje: to področje zajema vse človekove dejavnosti, v katerih igra posameznik vlogo sočloveka in sodobnika drugih. Te dejavnosti so vedno zaznavne in po navadi nastanejo v stiku s soljudmi.

Tudi nemški pravni teoretiki (Šelih v Križaj 1989, 23) delijo zasebnost na tri področja:

- a) Področje skrivnosti: to področje je najbolj zaprto, saj posameznik zaupa skrivnost neki osebi, le kadar pričakuje, da jo bo ta varovala kot skrivnost. Sem spadajo zasebna ravnanja, misli in čustva, ki jih posameznik morda ne zaupa niti tistim, ki jim zaupa.
- b) Zaupno področje: v to področje posameznik vključi le tiste osebe, ki jim izkazuje posebno zaupanje. To so tisti dogodki, ki nastanejo, ko posameznik navezuje stike z osebami, ki so mu blizu in jim zaupa. Sem spadajo zaupni pogovori s prijatelji, znanci, tudi pogovori s poklicnimi kolegi in poslovnimi partnerji.
- c) Zasebno področje: zajema dogajanja in odnose v življenju, ki so zasebne narave in jih želi posameznik zavarovati pred drugimi. Vendar pa nimajo značaja osebnih skrivnosti ali zaupnosti.

Pri opredeljevanju zasebnosti so se že pred dvema stoletjema začele razvijati teorije o sferah človekovega ravnanja (Šinkovec 1997, 2). Tudi Teršek (2006, 22–29) loči tri različne sfere zasebnosti. Prva sfera obsega intimno in družinsko

življenje posameznika. Zasebnik, kot ga poimenuje Teršek, ali 'navaden' človek je v tej sferi skoraj popolnoma varovan. »Morebitne izjeme so mogoče le ob obstoju nujnega ali prisiljujočega javnega interesa, neizogibno in stvarno povezanega s predmetom splošnega javnega interesa« (Teršek 2006, 23). Druga sfera, poimenovana zasebno življenje, je širša in se prepleta z elementi iz intimne ter javne sfere. Primer za to je sprehod zaljubljenecv po gozdu ali kopanje na bazenu. Javni prostor pa predstavlja tretjo sfero. Gre za življenje pred očmi javnosti in zajema dejanja človeka, ki so usmerjena k javnosti. Vendar vsako pojavljanje v ali na javnem prostoru še ne pomeni »zavestne in premišljene izpostavitve očem javnosti z namenom zagotovitve javne pozornosti« (Teršek 2006, 27).

## **2.4 Zasebnost skozi čas**

Koncept zasebnosti, kot ga razumemo danes, se je v evropski zgodovini izoblikoval šele v 19. stoletju, čeprav je njegove zametke mogoče zaslediti že v antiki. V antični Grčiji se zasebnost v nasprotju z javnostjo ne pojavlja v obliki določenih individualnih ali kolektivnih pravic, ki bi bile med seboj ločene. Šlo je za vzajemno dopolnjevanje obeh sfer, ki sta bili obe vitalno pomembni za preživetje družbe (Cvetko 1999, 99). Za antično Grčijo je značilna natančna razdelitev med zasebnim (polis) in javnim (oikos) področjem. Zasebna sfera je zajemala gospodinjstvo (dom, hiša, družina). Polis pa je področje, kjer so državljani razpravljali o javnih zadevah, kar pomeni, da je združeval 'ljudstvo', 'državo' in 'javnost'. V antiki je izstop iz zasebnosti pomenil vstop v javnost, ki pa je omogočala življenje med enakimi. Vsak državljan je imel pravico do javnega nastopanja, o nastopu pa so sodili drugi. Takrat je tudi veljal prezir do zasebnosti. Grki so šteli življenje zunaj skupnega sveta za idiotsko (Bašić 1996, 21–29).

Javnost v antičnem smislu v fevdalizmu ni več obstajala. V razmerju med javnim in zasebnim v takratni družbeni in ekonomski strukturi ni bilo opaznejših razlik, ampak je šlo za organsko delujoče celote. Zasebnost je bila podrejena skupnosti, njenim običajem in navadam (Cvetko 1999, 99). Prepad med javnostjo in zasebnostjo sveta je nadomestilo nasprotje med posvetnim in posvečenim verskim življenjem. To

pomeni, da se do neke mere antično razmerje javno – zasebno pokriva s srednjeveškim razmerjem religiozno – posvetno (Bašić 1996, 30–32).

Z razvojem industrijskega kapitalizma je bila potreba po zasebnosti vedno večja. Javnost pa je bila opredeljena kot porok zasebnosti. Ne govorimo več o dopolnjevanju obeh sfer, ampak o polarizaciji oziroma ločitvi. Na eni strani je življenje postajalo vedno bolj zasebno, po drugi pa vse družabnejše. Osnovo civilne družbe, ki je predstavljala nasprotje državi, sestavljajo družina, trg in javno mnenje (Cvetko 1999, 99). V tem času pomen »javnega« začne zajemati tisto, kar je manifestno in odprto za javno opazovanje, »zasebno« pa deluje kot sfera življenja, ki je omejena izključno na družino in prijatelje. Novoveški individualizem je postavil temelje za razumevanje javnega in zasebnega, kakršno je značilno za moderno (Bašić 1996, 33–45).

## **2.5 Pravica do zasebnosti**

Pravica do zasebnosti je tista pravica, ki vsakemu posamezniku omogoča tak razvoj osebnosti, kot si ga sam določi in ga tudi varuje pred posegi nekoga drugega v njegovo zasebnost. Posameznik ima pravico, da nemoteno in v miru živi svoje intimno in osebno življenje. Pravica do zasebnosti po navadi vključuje pravico posameznika, da živi lastno življenje s čim manj vplivi od zunaj, pravico do osebnega življenja, pravico do družine in doma, pravico do fizične in psihične nedotakljivosti, pravico do časti in ugleda, pravico do prepovedi prikazovanja v napačni luči, pravico do prepovedi razglasanja za posameznika nepomembnih in neprijetnih dejstev ter prepoved objavljanja zasebnih fotografij.

Novinarstvo je družbena dejavnost, zato je logično, da mediji težijo k razkrivanju in ne prikrivanju (Day 1991, 121). To pomeni, da jih zanimajo ljudje, njihovo delo in nenazadnje tudi njihova zasebnost. Kljub temu pa mora novinar spoštovati zasebno življenje oseb. In zakaj je varovanje zasebnosti vedno bolj aktualna tema? Day (1991, 122–123) našteva štiri pomembne razloge za visoko vrednotenje pravice do zasebnosti:

- drugi ljudje nimajo pravice, da bi o posamezniku vedeli vse, saj bi tako spodkopali posameznikovo avtonomnost, ker bi izgubil nadzor nad svojim zasebnim življenjem,
- zasebnost posameznika varuje pred zaničevanjem in posmehom,
- zasebnost proizvaja mehanizem, s katerim lahko posameznik nadzira svoj ugled,
- zasebnost posamezniku omogoča, da nadzira stopnjo njegove socialne interakcije.

Pravica do zasebnosti ima pravno in etično razsežnost. Osredotočimo se najprej na pravno. Ustavno sodišče je v obrazložitvi v zadevi Up- 50/99 (OdlUS IX, 310) zapisalo:

Zasebnost sodobna pravna teorija opredeljuje kot področje posameznika, v katero ne sme nihče posegati brez zakonskega pooblastila. Pravica do zasebnosti posameznika vzpostavlja krog intimnega lastnega delovanja, kjer sme z garancijo države sam odločati o tem, katere posege vanj bo dopustil. Toda, pravica do zasebnosti ni absolutna pravica, temveč je omejena z varstvom pravic in koristi drugih ter z vedenjem posameznika v javnosti. Človek se namreč kot družbeno bitje, ki nenehno prihaja v stik z drugimi ljudmi, ne more povsem izogniti temu, da se iz raznih vzrokov in nagibov tudi drugi zanimajo za njegovo zasebno življenje.

Pravo običajno določa, da množični mediji ne kršijo pravice do zasebnosti v naslednjih primerih:

- ko se posameznik z udeležbo na javnem dogodku prostovoljno ali neprostovoljno odpove zasebnosti,
- ko obstaja javni interes, ki ima v določenem primeru prednost pred zasebnostjo (Day v Poler 1997, 172).

Tudi Hausman (Hausman v Poler 1997, 172) navaja podobno opredelitev:

- novinar lahko objavi informacijo iz zasebnega življenja, če mu posameznik to dovoli, kot prostovoljno soglasje k objavi zasebnih informacij Hausman razume tudi pojavljanje na javnem mestu,



- če osebe prostovoljno ali neprostovoljno prisostvujejo javnim dogodkom, zasebnost ni kršena.

Novinarjeva moralna odgovornost pri poročanju je toliko pomembnejša, ker pravo ne določa jasne meje med zasebnim in javnim. In zgolj pravno varovanje zasebnosti ni dovolj (Poler 1997, 215). Vsak človek ima moralno pravico do zasebnosti. V etičnih in pravnih razpravah se pojavlja vprašanje, ali za vse ljudi veljajo enaka pravila varovanja zasebnosti. Belsey (Belsey v Poler 1997, 175) omenja tri skupine oseb:

- a) Znane osebnosti, ki brez publicitete ne bi bile to, kar so, zato je poseg v njihovo zasebnost dovoljen v večji meri. To so predvsem osebe iz sveta zabave in politike.
- b) Drugo skupino sestavljajo ljudje, ki so se nepričakovano ali celo neprostovoljno znašli v zanimanju javnosti. Sem prištevamo ljudi, ki so postali znani zaradi svojih dosežkov, na primer umetniki. V to skupino spadajo tudi osebe, ki so se znašle v tragični situaciji, ali dobitniki iger na srečo in podobno.
- c) V tretjo skupino spadajo politiki in drugi, ki imajo v družbi moč in oblast.

Ker se v svojem diplomskem delu osredotočam na pravico do zasebnosti mladoletnikov, ki so bili vpleteni v primer Lipa, bom posebno pozornost posvetila drugi Belseyjevi skupini in opredelitvam varovanja njihove zasebnosti. Andraž Teršek imenuje to skupino ljudi zasebniki. »Zasebniki so posamezniki, ki jim pripada pravica do 'tajnosti' oziroma anonimnosti in ki so deležni najvišje stopnje pričakovane zasebnosti. Naključna, ad hoc, nehotena ali enkratna in z vidika splošnega družbenega pomena (javnega interesa) dokaj nepomembna izpostavitve javnosti posamezniku še ne odvzame značaja zasebnega subjekta« (Teršek 2006, 20).

Vse, kar smo do sedaj povedali o pravici do zasebnosti, velja za odrasle in mladoletnike. Vendar pa mladoletniki uživajo večjo varnost zasebnosti kot odrasli ljudje. Na to v 22. členu opozarja tudi Kodeks novinarjev Slovenije, sprejet 10. oktobra 2002 v Izoli: »Posebno obzirnost mora pokazati pri zbiranju informacij, poročanju in objavi fotografij ter prenašanju izjav o otrocih in mladoletnikih, tistih, ki jih je doletela nesreča ali družinska tragedija, osebah z motnjami v telesnem ali duševnem razvoju ter drugih huje prizadetih ali bolnih.«

Polerjeva (1997, 189) opozarja, »da se zaščita zasebnosti mladoletnih oseb ne nanaša le na (osumljene in obtožene) mladoletne prestopnike«. »Novinar naj bo pozoren tudi ob poročanju o nesrečah, družinskih tragedijah in kriminalnih dejanjih, v katerih je mladoletna oseba žrtev ali pa je bodisi z žrtvijo bodisi z domnevnim storilcem kakorkoli povezana.« Kadarkoli poročamo o mladoletnikih, še posebej pa ob obveščanju o nesrečah in tragedijah, moramo biti še posebej pazljivi, da njihovo osebo zaščitimo tako, da ne omogočimo identifikacije žrtev. Smarttova (2006, 143) pravi, da je treba zasebnost mladoletnikov popolnoma zaščititi, kar pomeni, da novinar ne sme objaviti imena mladoletne osebe in njenih sorodnikov, njenega naslova, imena šole, ki jo obiskuje, in fotografij. Ta zaščita zasebnosti se po navadi nanaša na mladoletnike, ki so v kriminalnih postopkih, ali pa so bili obtoženi kaznivega dejanja.

Koncept zasebnosti ni omejen samo na zasebnost posameznika, ampak zajema širše »območje« posameznikove zasebnosti, ki vključuje tudi posameznikovo družino in prijatelje. Če smo pri poročanju o zasebnih podatkih mladoletnih oseb bolj previdni, moramo izkazati tudi večjo previdnost pri poročanju o njihovih družinskih članih in prijateljih, kar pomeni, da če ne želimo objaviti identitete mladoletne osebe, ki je umrla v prometni nesreči, prav tako ne smemo identificirati staršev ali prijateljev, saj bi se hitro lahko ugotovilo, za koga gre.

## **2.6 Pravica do zasebnosti v dokumentih Republike Slovenije in mednarodnih dokumentih**

Ustava Republike Slovenije (1991) v 35. členu zagotavlja »nedotakljivost človekove telesne in duševne celovitosti, njegove zasebnosti ter osebnostnih pravic«. S 37. členom je zagotovljena tudi tajnost pisem in drugih občil, z 38. pa varstvo osebnih podatkov. 34. člen ustave pa vsakemu posamezniku zagotavlja pravico do dostojanstva in varnosti.

V mednarodnih dokumentih zasledimo pravico do zasebnosti v Splošni deklaraciji o človekovih pravicah (1948), kjer 12. člen določa, da »nikogar ni dovoljeno nadlegovati s samovoljnim vmešavanjem v njegovo zasebno življenje, v njegovo

družino, v njegovo stanovanje ali njegovo dopisovanje in tudi ne z napadi na njegovo čast in ugled«. Mednarodni pakt o državljanskih in političnih pravicah v 17. členu pravi, da se »nikomur ne sme samovoljno ali nezakonito vmešavati v zasebno življenje, v družino, v stanovanje ali dopisovanje ali nezakonito napadati njegovo čast in ugled«. Evropska konvencija o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin v 8. členu prav tako opredeljuje pravico do zasebnosti kot »pravico do spoštovanja svojega zasebnega in družinskega življenja, svojega doma in dopisovanja«. Evropska konvencija je bila prvi mednarodni dokument, ki je namenjen varovanju širokega spektra državljanskih in političnih pravic na notranjem področju (Predpisi o novinarjih in medijih 1995; Rovšek 1994).

Münchenska deklaracija (1971), ki so jo podpisali novinarski sindikati v državah Evropske unije in Švici, prav tako vpliva na ravnanje novinarjev v Sloveniji. Peto načelo te deklaracije pravi, da se mora novinar obvezati, da bo spoštoval zasebno življenje oseb (Predpisi o novinarjih in medijih 1995).

16. člen Konvencije o otrokovih pravicah (1990), ki so jo sprejeli v OZN, posebej varuje otroka in njegovo zasebnost:

1. Noben otrok ne sme biti izpostavljen samovoljnemu ali nezakonitemu vmešavanju v njegovo zasebno življenje, družino, dom ali dopisovanje, niti nezakonitemu napadom za njegovo čast in ugled.
2. Otrok ima pravico do zakonitega varstva proti takšnemu vmešavanju ali napadom.

Kodeks novinarjev Slovenije (2002) v 20. členu zahteva:

Novinar spoštuje pravico posameznika do zasebnosti in se izogiba senzacionalističnemu in neupravičenemu razkrivanju njegove zasebnosti v javnosti. Poseg v posameznikovo zasebnost je dovoljen le, če za to obstaja javni interes. Pri poročanju o javnih osebnostih in tistih, ki želijo dobiti moč in vpliv ter vzbujati pozornost, je pravica javnosti do obveščeniosti širša. Novinar se mora zavedati, da lahko z zbiranjem ter objavo informacij in fotografij škodi posameznikom, ki niso vajeni medijske in javne pozornosti.

Omenila sem že, da Kodeks v 22. členu zahteva posebno obzirnost pri poročanju o otrocih, mladoletnikih in tistih, ki jih je doletela nesreča ali družinska tragedija, in osebah s motnjami v duševnem in telesnem razvoju.

V dokumentu, naslovljenem Poklicna merila in načela novinarske etike v programih RTV Slovenija (2000), je zapisano:

Razkrivanje identitete žrtve kaznivega dejanja povečuje žalost, bolečino in travmo. RTV Slovenija v svojih programih ne razkriva identitete žrtev zločinov, zlasti ne, če gre za spolno nasilje, razen:

- ko žrtev privoli v razkritje (pisno ali na posnetku);
- ko žrtev v programu prostovoljno pripoveduje svojo zgodbo;
- ko javni interes presega skrb za nedotakljivost posameznika.
- Ko domnevna žrtev nekoga obdolži kaznivega dejanja proti njeni osebnosti, ji RTV Slovenija ne zagotavlja anonimnosti. Objavljanje take obtožbe je odvisno od temeljite presoje programskega vodstva in pravnikov o verodostojnosti te osebe, od vsega že znanega o njej, pa tudi od stopnje tveganja, da lahko prizadeti toži zaradi razžalitve.
- RTV Slovenija nikdar, razen ko gre za smrt ali okoliščine, ki zahtevajo objavo imena in drugih podatkov, ne bo razkrivala identitete mladoletne osebe, ki je bila žrtev kaznivega dejanja.

Posebno poglavje v tem kodeksu je posvečeno otrokom in mladostnikom, in sicer je zapisano, da dovoljenje njihovih staršev ali zakonitih skrbnikov za razkritje identitete mladoletnika ni nujno zadostno:

Osebna identifikacija otrok, ki so vpleteni v nezakonito in družbeno nesprejemljivo dejavnost, je etično zelo sporna. Za njihovo identifikacijo mora obstajati oprijemljiv javni interes. Dolgoročno je v otrokovo korist, da ostane anonimen. Programski delavci morajo obvestiti nadrejene, ko so v dvomih, kako uravnovesiti interese. Privolitev staršev ne more biti zadosten razlog, da razkrijemo otrokovo identiteto, če je za otrokovo prihodnost dolgoročno bolje, da ostane anonimen.

Kodeks javne RTV prepoveduje identifikacijo mladoletne žrtve:

Prijemi v programih, ki vodijo k razkrivanju prič, obdolženih ali drugih strank v postopkih pred sodiščem, ki so mlajši od 18 let, niso dovoljeni. Omejitve zajemajo tudi imenovanje šol ali omenjanje naslovov. Ni dopustno objaviti slik oseb, ki so mlajše od 18 let. Otroka, ki je vpleten v kazenski postopek kot obdolženec (znan kot "obsojenec"), žrtev ali priča, ne smemo osebno identificirati.

### **3 PRAVICA DO OBVEŠČANJA IN SVOBODE IZRAŽANJA V DOKUMENTIH REPUBLIKE SLOVENIJE**

Med temeljne človekove pravice poleg pravice do zasebnosti spadata tudi pravica do svobode izražanja in pravica do obveščanja. Vsak posameznik mora imeti omogočen dostop do informacij, ki vplivajo na njegove odločitve in delovanje v demokratični družbi. Pravico do svobode obveščanja in izražanja ter omejitve in odgovornosti v Sloveniji med drugim opredeljujejo Ustava Republike Slovenije (2006), Zakon o dostopu do informacij javnega značaja (2006), Zakon o varstvu osebnih podatkov (2007) in Kodeks novinarjev Slovenije (2002).

Ustava Republike Slovenije (2006) v 39. členu pravi: »Zagotovljena je svoboda izražanja misli, govora in javnega nastopanja, tiska in drugih oblik javnega obveščanja in izražanja. Vsakdo lahko svobodno zbira, sprejema in širi vesti in misli. Vsakdo ima pravico dobiti informacijo javnega značaja, za katero ima v zakonu utemeljen pravni interes, razen v primerih, ki jih določa zakon.« Tudi Zakon o dostopu do informacij javnega značaja (2006) v 5. členu določa načelo prostega dostopa: »Informacije javnega značaja so prosto dostopne pravnim in fizičnim osebam. Vsak prosilec ima na svojo zahtevo pravico pridobiti od organa informacijo javnega značaja tako, da jo pridobi na vpogled ali pridobi njen prepis, fotokopijo ali njen elektronski zapis.«

V Kodeksu novinarjev Slovenije (2002) je v preambuli zapisano:

Prvo vodilo novinarjev je pravica javnosti do čim boljše informiranosti. Obveščенost javnosti je temelj delovanja sodobnih družb in je pogoj za delovanje demokratičnega sistema. Da bi zagotovili pravico javnosti do obveščенosti, morajo novinarji vedno braniti načela svobode zbiranja in objavljanja informacij in pravico do izražanja mnenj.

Tudi Zakon o avtorskih in sorodnih pravicah (1995), Obligacijski zakonik (2002) in Kazenski zakonik (2008) omenjajo pravico do svobode in njene omejitve.

Pravica do obveščanja je opredeljena tudi v mnogih mednarodnih dokumentih. Splošna deklaracija o človekovih pravicah (1948) v 19. členu zagotavlja, da »ima vsakdo pravico do svobode mišljenja in izražanja, vštеvši pravico, da nihče ne sme biti nadlegovan zaradi svojega mišljenja, in pravico, da lahko vsak išče, sprejema in širi informacije in ideje s kakršnimikoli sredstvi in ne glede na meje«. Vendar pa ob uveljavljanju te pravice ne smemo pozabiti tudi na določila 29. člena Splošne deklaracije, ki pravi, da je »pri izvajanju svojih pravic in svoboščin vsakdo podvržen samo takšnim omejitvam, ki so določene z zakonom, katerih izključni namen je zavarovati obvezno priznanje in spoštovanje pravic in svoboščin drugih ter izpolnjevanje pravičnih zahtev morale, javnega reda in splošne blaginje v demokratični družbi«.

Evropska konvencija o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin (1994) v 10. členu zagotavlja svobodo izražanja:

Vsakdo ima pravico do svobodnega izražanja. Ta pravica obsega svobodo mišljenja ter sprejemanja in sporočanja obvestil in idej brez vmešavanja javne oblasti in ne glede na meje. /.../ Izvrševanje teh svoboščin vključuje tudi dolžnosti in odgovornosti in je zato lahko podvrženo obličnostnim pogojem, omejitvam ali kaznim, ki jih določa zakon in ki so nujne v demokratični družbi zaradi varnosti države, njene ozemeljske celovitosti, zaradi javne varnosti, preprečevanja neredov ali zločinov, za zavarovanje zdravja ali morale, za zavarovanje ugleda ali pravic drugih ljudi, za preprečitev razkritja zaupnih informacij ali za varovanje avtoritete in nepristranskosti sodstva.

Tudi v 2. točki 19. člena Mednarodnega pakta o državljanskih in političnih pravicah (1966) je zapisana ta pravica:

Vsakdo ima pravico do svobodnega izražanja; s to pravico je mišljeno svobodno iskanje, sprejemanje in širjenje vsakovrstnih informacij in idej, ne glede na državne meje, v ustni, pisni, tiskani ali umetniški obliki ali na katerikoli drug svobodno izbran način.

Tretja točka Mednarodnega pakta (1966) pa izpostavlja posebne dolžnosti in odgovornosti, ki so povezane s to pravico:

3. Uveljavljanje svoboščin iz 2. točke tega člena obsega posebne dolžnosti in posebno odgovornost. Zato sme biti podvrženo določenim omejitvam, ki pa morajo biti izrecno določene z zakonom in potrebne:

- a) zaradi spoštovanja pravic in ugleda drugih;
- b) zaradi zaščite nacionalne varnosti ali javnega reda, javnega zdravja ali morale.

Münchenska deklaracija (1971) v uvodu opredeljuje pravico do obveščanja in svobodnega izražanja kot eno izmed temeljnih svoboščin vsakega posameznika (Predpisi o novinarjih in medijih 1995, 267).

Pravica do obveščanja in širjenja informacij je opredeljena tako v slovenski zakonodaji in drugih predpisih Republike Slovenije kot v mednarodnih dokumentih. Ne smemo pa pozabiti, da je ta pravica omejena z enako pomembno pravico posameznika do zasebnosti. Novinarji velikokrat opravičujejo vdore v zasebnost s pravico obveščanja, vendar radovednosti javnosti ne bi smeli enačiti z interesom javnosti (Teršek 2006).

### **3.1 Javni interes**

Čeprav je pojem javni interes težko natančno in dokončno definirati, ga po navadi razumemo kot dobrobit splošne javnosti in splošno blaginjo. Na spletni strani informacijske pooblaščenke (Informacijski pooblaščenec) je zapisano:

Splošno prepričanje je, da izraz "javni interes" ni natančno opredeljen, kar lahko povzroči določeno nejasnost. Čeprav je včasih tehtanje med dvema nasprotnima interesoma lahko težavno, pa to ne pomeni, da naloga organa ob uporabi testa javnega interesa ni natančno opredeljena. Dejstvo je, da je javni interes tisto, kar služi različnim interesom javnosti. Pri uporabi tega testa organ preprosto odloča, ali bo v konkretnem primeru javnemu interesu bolje zadoščeno z razkrivanjem ali zapiranjem informacije.

V nadaljevanju je tudi opredeljen test javnega interesa:

Gre za tako imenovani test tehtanja (ang. balance test). Z njegovo pomočjo uradne osebe, pooblaščenec kot pritožbeni organ in sodišča v postopku upravnega spora pretehtajo, ali pravica širše javnosti vedeti prevladuje nad drugimi pravicami – izjemami, ki so opredeljene v 6. členu ZDIJZ-a. Predvsem je treba natančno sešteti negativne in pozitivne učinke morebitnega razkrivanja informacij ter pretehtati, ali prevlada pravica vedeti, torej javni interes, ali pa ena izmed izjem, zapisanih v ZDIJZ-a.

Sandersova (2003, 90) pravi, da »pojem javni interes nedvomno služi učinkoviti normativni vlogi: je merilo, s katerim si uredniki in založniki pomagajo postaviti okvirje za etično delovanje; je pa tudi nejasen in abstrakten pojem«. Dodaja, da večina urednikov in novinarjev razume, da mora za vdor v zasebnost obstajati utemeljen razlog in ne le pretirana radovednost. Utemeljeni razlogi pravzaprav predstavljajo javni interes, ki se ga v ožjem smislu razume kot razkrinkanje kriminala, preprečevanje zdravstvenega ali varnostnega tveganja in zagotavljanje, da posamezniki ali institucije ne zavajajo ljudi. (Sanders 2003, 90)

V kodeksu britanske komisije Press Complaints Commission (Editors' Code of practice 2009) je javni interes opredeljen takole:

1. Javni interes vključuje, vendar ni omejen le na:
  - a) odkrivanje in razkrivanje kriminala in resnih nepravilnosti,
  - b) zaščito javnega zdravja in varnosti,



c) preprečevanje zavajanja javnosti z dejanji ali izjavami posameznika ali organizacije.

2. Javni interes je zajet v svobodo izražanja.

Peta točka britanskega kodeksa (1991) omenja tudi mladoletnike, kjer piše: »V primerih, ki vključujejo otroke, stare manj kot 16 let, mora biti javni interes izredno jasen, da prevlada nad interesom otroka, ki je po navadi na prvem mestu.«

Tudi na BBC-ju so v okviru smernic, naslovljenih Editorial Guidelines (2005), poskušali na svoj način definirati javni interes:

Za javni interes ne obstaja samo ena pravilna definicija. Definicija pojma vsebuje, vendar ni omejena le na sledeče:

- razkrinkanje ali odkrivanje kriminala,
- razkrinkanje pomembnega antisocialnega vedenja,
- razkrinkanje podkupovanja ali nepravice,
- razkrivanje relevantne nesposobnosti ali nemarnosti,
- varovanje zdravja in splošne varnosti ljudi,
- preprečevanje zavajanja ljudi z dejanji ali izjavami posameznika ali organizacije,
- razkrivanje informacij, ki omogočajo posameznikom, da lahko sprejemajo čim bolj z informacijami podprte odločitve glede stvari, ki so javno pomembne.

V 8. členu Evropske konvencije o varstvu pravic in temeljnih svoboščin (1994) je posredno opredeljen tudi javni interes:

Pravica do spoštovanja zasebnega in družinskega življenja

Vsakdo ima pravico do spoštovanja svojega zasebnega in družinskega življenja, svojega doma in dopisovanja. Javna oblast se ne sme vmešavati v izvrševanje te pravice, razen če je to določeno z zakonom in nujno v demokratični družbi zaradi državne varnosti, javne varnosti ali ekonomske blaginje države, zato da se prepreči nered ali zločin, da se zavaruje zdravje ali morala ali da se zavarujejo pravice ter svoboščine drugih ljudi.

West's Encyclopedia of American Law pa definira javni interes kot »karkoli, kar vpliva na pravice, zdravje ali finance splošne javnosti«. »Javni interes je skupna skrb državljanov pri upravljanju državnih in lokalnih zadev. Ne pomeni le radovednosti, ampak je širok pojem, ki se nanaša na politično in javno blagostanje. Javni interes regulira javno korist /.../.«

Jean-François Méthot (2003, 1) je zapisal: »Javni interes, če ga sploh lahko kot pojem definiramo, služi kot osnoven kriterij za legitimiranje moči. To pomeni, da je politična moč legitimna in nujna ter celo sprejemljiva, vendar le toliko, kolikor služi javnemu interesu.« K temu dodaja: »Definicija javnega interesa je odvisna od uspešne družbene in politične debate, v kateri lahko sodelujoči dosežejo soglasje glede vrednot in dejanj ter pridejo do sporazuma na podlagi razsvetljenega strinjanja.« (2003, 4)

#### **4 VDOR V ZASEBNOST IN KOLIZIJA PRAVIC**

V sodobnem svetu neprestano prihaja do navzkrižja med človekovo pravico do zasebnosti in pravico do obveščnosti. Gre za protislovje med zasebno in javno sfero, ki sproža spore med upravičenci posameznih pravic. V Ustavi Republike Slovenije (1991) je zapisano, da ima vsakdo pravico do osebnega dostojanstva in varnosti (34. člen), do varstva osebnih podatkov (38. člen, tudi Zakon o varstvu osebnih podatkov (2007)) in pravico do zasebnosti. 39. člen Ustave (1991) pa na drugi strani vsakemu zagotavlja pravico do obveščanja in javnega izražanja. V demokratični družbi sta obe pravici zelo pomembni, zato je tudi pomembno, da med njima najdemo ravnotežje. Kadar se moramo odločati med pravico do zasebnosti in svobodo obveščanja, moramo temeljito pretehtati interese vseh upravičencev ter slediti načelu sorazmernosti med posegom v posameznikovo zasebnost in obveščanjem javnosti.

Akademik Alojzij Finžgar (1985, 121) je zapisal, da se kršitev pravice do osebnega življenja vrši, kadar se »brez privolitve prizadetega raznašajo dogodki in dejstva

osebnega in družinskega življenja, ne glede na to, ali to lahko škodi njegovemu ugledu ali časti«. »Tu ne gre za ugled ali čast prizadetega, marveč za njegova čustva, za njegovo duševno ravnotežje, njegov duševni mir.« Poudaril je tudi, da je pravica do osebnega življenja kršena, ko se neupravičeno zbira podatke iz osebnega in družinskega življenja na indiskreten in skriven način, proti volji prizadetega (prav tam). »Pravica do osebnega življenja je pravica do tajnosti osebnega življenja. Osebna tajnost je vse, kar spada v osebno in rodbinsko življenje in kar posameznik ne želi, da se odkrije, ali kadar ima interes na tem, da se ne odkrije« (Finžgar 1972, 8).

#### **4.1 Tipi vdorov v zasebnost**

Nordijski pravniki so leta 1967 v Genfu vdor v zasebnost posameznika opredelili z naslednjimi elementi: posegi v zasebno in družinsko življenje in dogajanje v domu, posegi v telesno in duševno nedotakljivost ali moralno in duševno svobodo, posegi zoper čast in dobro ime, lažne izjave, odkrivanje neugodnih okoliščin iz zasebnega življenja, uporaba tujega imena ali identitete, zasledovanje, prisluškovanje, posegi v izmenjavo sporočil (zloraba pisnih ali ustnih zasebnih sporočil), sporočanje informacij, ki so poklicna skrivnost (Šinkovec 1996, 904).

Križaj (1989, 23–24) tipe vdorov v zasebnost opredeljuje na podlagi določil Splošne deklaracije o človekovih pravicah, Mednarodnega pakta o državljskih in političnih pravicah, Kazenskega zakonika in nekaterih drugih zakonov. Pravica do nedotakljivosti stanovanja in drugih zaprtih prostorov je kršena z vdorom v tuje stanovanje in z neupravičenim vztrajanjem v stanovanju. Kot vdor opredeljuje tudi prisluškovanje in skrivno snemanje, kršitev tajnosti pri poštnih ter drugih pošiljkah in javno objavo pisem osebnega značaja brez dovoljenja. Pravica do varovanja lastne podobe je kršena, kadar nekdo fotografira ali snema brez soglasja prizadetega in omogoča drugim, da vidijo fotografije ali posnetke, še posebej če gre za prizore, ki žalijo človekovo dostojanstvo, sramežljivost in ugled. »Vsak posameznik je edini, ki ima pravico odločati o tem, ali bo njegova slika razširjana ali javno razstavljena« (Šinkovec 1996, 907). V primeru mladoletnikov in umrlih oseb o objavi fotografij in posnetkov odločajo svojci. O kršitvi tajnosti zaupnih informacij govorimo, če oseba, ki

smo ji zaupali kakšno skrivnost, to skrivnost pove tretji osebi. Sem spada predvsem izdajanje poslovnih skrivnosti. Napad na čast in dobro ime prav tako štejemo za tip vdora v zasebnost. V teh primerih po navadi govorimo o različnih oblikah žaljivih vrednostnih ocen, kot so podcenjevanje, nespoštovanje dostojanstva, negativne sodbe, karikiranje in posmehovanje. V to skupino kršitev uvrščamo še obrekovanje, se pravi širjenje neresničnih informacij o posamezniku, in sicer neposredno ali z namigovanjem; širjenje žaljivih izjav, s katerimi se škodi časti in dobremu imenu posameznika; opravljanje, pri čemer so lahko podatki resnični ali neresnični (Šinkovec 1996, 907).

Poleg zgoraj naštetih vdorov Šinkovec (1996, 908) dodaja še kršenje pravice do lastnega imena. Ta pravica varuje ime kot izraz individualnosti osebe. »Za objavo imen veljajo podobna pravila kot pri objavljanju slike osebe« (prav tam). Tudi uporaba okrajšav, na primer J. K., je lahko sporna, če je kljub temu osebo mogoče prepoznati. Ker mladoletniki uživajo večje varovanje zasebnosti kot odrasli ljudje, je objava njihovega imena v medijih izredno sporna. Imen mladoletnikov se v medijih po navadi v povezavi s kriminalnimi zadevami ne omenja. Tudi Smarttova (2006, 143) poudarja, da se v poročanju o mladoletnikih, ki so osumljeni ali obtoženi kriminalnega dejanja, ne sme objavljati njihovega imena, naslova, šole, ki jo obiskujejo, in imen sorodnikov. Tudi Kodeks novinarjev Slovenije zapoveduje, da je pri poročanju o mladoletnikih potrebna posebna obzirnost, še posebej ko gre za nesreče in družinske tragedije. Ko poročamo o mladoletnikih, ki so bili vpleteni v nesreče, moramo dobro premisliti, kateri podatki so nujno potrebni za razumljivost zgodbe, ki jo želimo prikazati. Ali se bodo ljudje manj zamislili, če v neki zgodbi omenimo, da je v nesreči umrl neki otrok, ali moramo nujno omeniti njegovo ime in tako razkriti njegovo identiteto? V takih primerih je pomembno, da se zavedamo, kakšne posledice lahko ima naš prispevek in kako lahko vpliva na čustva svojcev.

Zgoraj naštetih vdori v zasebnost izhajajo iz zakonov, ustav in deklaracij. Ni nujno, da vsak vdor krši določila zakonov in drugih dokumentov. Čeprav nekateri vdori v zasebnost niso pravno sporni, še vedno lahko ostanejo etični pomisleki glede njihove upravičenosti. Na primer: spraševanje ljudi, ki so ravno izgubili bližnje, kako se počutijo, je lahko etično problematično. Čeprav s tem, ko dajo izjavo, privolijo v njeno objavo, to še ne pomeni, da to ni vdor v čustveno integriteto. Pri varovanju čustvene

integritete govorimo o varstvu čustvenega in duševnega življenja. Napad na človekova čustva pomeni poseg v človekovo notranje življenje, tako da se vzbudi čustva, kot so jeza, strah, žalost (Finžgar 1985, 137). V takih situacijah moramo biti izredno previdni, saj so prizadeti lahko v šoku in se morda ne zavedajo posledic svojih dejanj. Day (1991, 128) opozarja na situacije, v katerih moramo kot novinarji zaradi spoštovanja in sočutja do žrtev pokazati večjo moralno občutljivost, še posebej ob nesrečah in drugih tragedijah. Čeprav ima javnost pravico, da je obveščena o določenih vidikih takih dogodkov, ne moremo objave izjave žrtve nesreče ali žalujočega starša, ki je verjetno v velikem šoku, upravičiti z javnim interesom. Ne obstaja opravičilo za to, da žalujočemu pred nos pomolimo mikrofona ali objavimo njegovo fotografijo. Te fotografije ali posnetki imajo pa največji vpliv na sorodnike in prijatelje žrtev. Novakova (2000, 112) in Finžgar (1985, 120) poudarjata pomembnost varovanja čustev umrlega in njegovih svojcev. V takih primerih moramo novinarji pokazati posebno obzirnost.

#### **4.2 Upravičenost vdora v zasebnost in javni interes**

Mediji imajo pomembno vlogo, »saj oskrbujejo ljudi z informacijami, ki jih potrebujejo, da bi bili demokratični državljani« (Poler 1997, 87). Temeljna naloga medijev je razkrivanje informacij, ki prispevajo k javni razpravi o relevantnih vprašanjih ali zadevah v demokratični družbi. Medije zanimajo ljudje in njihove zgodbe. Vsakega posega v osebno življenje posameznika ne moremo opredeliti kot vdora v zasebnost. Ko je akademik Finžgar (1985, 121) opredelil pravico do osebnega življenja, je hkrati poudaril tudi, da ta pravica »ni neomejena, absolutna pravica, marveč relativna, velja le z omejitvami«. Posegi v zasebnost so dopustni le, kadar to dopušča zakon. 8. člen Evropske konvencije o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin dopušča poseg v osebno življenje, »če je to določeno z zakonom in nujno v demokratični družbi zaradi državne varnosti, javne varnosti ali ekonomske blaginje države, zato da se prepreči nered ali zločin, da se zavaruje zdravje ali morala ali da se zavarujejo pravice in svoboščine drugih ljudi«. Day (1991, 102) in Hausman (1990, 85–86) poudarjata, da je poseg v zasebnost upravičen tudi, ko se oseba z udeležbo na javnem dogodku na javnem mestu prostovoljno ali neprostovoljno odreče zasebnosti in ko obstaja javni interes, ki ima v določenih primerih prednost pred zasebnim.

V takih primerih prihaja do kolizije več ustavnih pravic, kjer se pravna teorija zateče k načelu sorazmernosti, »kar pomeni, da tehtamo v poštev prihajajoče pravice in dovolimo morebiten poseg v individualno pravico, če to terja očiten, nujen in potreben javni interes« (Šinkovec 1997, 2). Šinkovec pravi, da je velikokrat treba javnost obvestiti o nekih dejstvih, vendar mora biti v teh primerih javni interes vsestransko utemeljen. Ni dovolj, da želijo to izvedeti določene skupine prebivalstva, ki jih zanimajo senzacije (Šinkovec 1997, 2). Teršek (2006, 3) poudarja, da moramo razlikovati med dvema različnima konceptoma, in sicer javnim interesom in zvedavostjo javnosti. »Radovednost bralcev ali zvedavost javnosti ne predstavljata legitimnega javnega interesa, ki bi upravičeval poseg v zasebno življenje« (Teršek 2006, 8). Ko govorimo o javnem interesu, ga najpogosteje povezujemo z oblikovanjem politične volje prebivalstva, zato je zasebnost oseb, ki nastopajo v javnosti, manj varovana, saj so na neki način dejavniki v javnem življenju (Šinkovec 1997, 2).

#### **4.3 Zakonitost in legitimnost novinarskega sporočanja**

Poleg pravne razsežnosti, ki opredeljuje okvirje zakonitosti novinarskega sporočanja, moramo izpostaviti tudi etično razsežnost oziroma legitimnost novinarjevega dela. Obe razsežnosti sta enako pomembni. Samo pravno varovanje pravice do zasebnosti, ki jo opredeljujejo in varujejo mnogi domači in tuji akti, ni dovolj. Poler Kovačičeva (1997, 217) je zapisala: »Zakonodaja zagotavlja legalnost novinarskega sporočanja, (novinarska) etika pa je nujna za doseganje njegove legitimnosti.« Zato je izrednega pomena dobra izobrazba bodočih novinarjev, ki se posveti ne samo pravnim omejitvam novinarstva, ampak tudi etičnim odgovornostim. »Ključni vidik vsake profesionalne dejavnosti in s tem tudi eden od osnovnih kriterijev zagotavljanja novinarske kakovosti je izobraževanje. 'Dobra' izobrazba novinarjev najpomembneje prispeva k preventivni zagotovitvi kakovosti novinarstva« (Erjavčeva 1998, 20). Erjavčeva (1998, 27) poudarja, da je »univerzalen etični kodeks za profesionalne dejavnosti nujno potreben«, in dodaja, da »/b/rez etičnega novinarstva ni kakovostnega novinarstva«.

## **5 ANALIZA NOVINARSKEGA POROČANJA O PRIMERU LIPA**

### **5.1 Opis primera**

Poimenovanje primer Lipa uporabljam za tragedijo, ki se je zgodila 23. 12. 2005 pred diskoteko Lipa, kjer je nenadzorovana množica do smrti poteptala dve mladoletni dekleti, tretje dekle, ki se je zaradi poškodb glave zdravilo v ljubljanskem kliničnem centru, pa je umrlo nekaj dni kasneje. Lastnik diskoteke, ki je po izjavah policije že pred tragičnim dogodkom kršil mnogo zakonov, naj bi brez ustreznih dovoljenj priredil zabavo, na kateri ni bilo ustrezno poskrbljeno za varnost.

### **5.2 Raziskovalni vprašanji**

Na podlagi kratkega opisa primera in spoznanj iz teoretskega dela naloge zastavljam dve raziskovalni vprašanji:

R1: Ali so novinarji pri poročanju o mladoletnih žrtvah v primeru Lipa spoštovali zasebnost mladoletnic ter upoštevali 20. in 22. člen Kodeksa slovenskih novinarjev?

R2: Ali so bile pri poročanju v »primeru Lipa« opazne razlike glede spoštovanja etičnih določil med t. i. resnimi in tabloidnimi mediji ter javno in komercialno televizijo?

### **5.3 Metodološki načrt: metoda in podatki**

Cilj moje diplomske naloge je ugotoviti, ali izbrani slovenski mediji (časnika Delo in Slovenske novice ter TV SLO in POP TV) upoštevajo in spoštujejo zasebnost mladoletnikov pri poročanju v primeru Lipa. Omenjene medije sem izbrala zato, da bi ugotovila razlike pri poročanju o istem primeru med medijem, ki ga običajno označujemo za resni, kakovostnejši tisk (Delo), in tabloidnim medijem (Slovenske novice) ter javno televizijo (TV SLO) in komercialno televizijo (POP TV). S tekstovno analizo prispevkov bom poskušala identificirati morebitne vdore v zasebnost in jih razvrstiti v posamezne tipe. Analizirala bom prispevke, ki so bili objavljeni ali predvajani od 24. 12. 2005 do 7. 1. 2006. V časniku Delo so bili objavljeni štirje prispevki na temo Lipa, v Slovenskih novicah jih je bilo pet, na TV SLO šest in na

POP TV devet prispevkov. Skupni vzorec analiziranih besedil torej obsega 24 prispevkov.

Kvalitativna tekstovna analiza se bo nanašala na besedilo in fotografijo ali posnetek prispevkov. Pri prepoznavanju vdorov v zasebnost bom ugotavljala, ali so avtorji prispevkov identificirali žrtve, objavili njihove fotografije/posnetke ali fotografije/posnetke žalujočih sorodnikov in prijateljev ter ali so žalujoče sorodnike in prijatelje prosili za izjave. (Gibaldi 1998). Ko bom identificirala vdore v zasebnost mladoletnikov v vseh prispevkih, jih bom razvrstila v različne tipe, jih opredelila in ponazorila s primeri.

## **5.4 Rezultati analize**

### **5.4.1 Razkritje identitete**

V vseh štirih izbranih medijih so identificirali mladoletne žrtve. V nekaterih prispevkih so omenjena le imena deklet, v drugih so poleg imen tudi začetnice priimkov, ponekod pa so novinarji razkrili ime mladoletnih deklet in celo navedli, katere šole so obiskovale ter kje stanujejo. Vse to pa prispeva k identifikaciji žrtev. V nadaljevanju bom načine identifikacije žrtev razvrstila v različne tipe.

#### **5.4.1.1 Navedba imena, imena in začetnice priimka ter kraja bivališča**

V prispevku v Delu z naslovom »V gneči umrli dekleti, tretja v kritičnem stanju« (Žabkar 2005) sta pokojni dekleti v podnaslovu omenjeni z imenom in začetnico priimka: »Naval množice pred lokalom Lipa je bil v petek zvečer usoden za 17-letno Natalijo B. in 15-letno Katarino J.« V samem prispevku avtorica ponovno omeni imeni obeh deklet in razkrije, od kod sta prihajali: »/.../ spomnili 17-letne Natalije B. iz Most pri Komendi in 15-letne Ljubljančanke Katarine J., ki sta /.../« Tudi ime tretjega dekleta, ki je bilo huje poškodovano, je razkrito: »/.../ je v kliničnem centru življenje Anje M. /.../« Imena umrlih in poškodovanega dekleta so ponovno omenjena v komentarju k fotografiji, na kateri so sveče pred diskoteko.



Podoben vdor je opazen tudi v vodilu prispevka v Delu, naslovljenega »Umrlo je še tretje deklet« (Cvetek, Simončič in Šonc 2005). »Včeraj popoldne je v kliničnem centru umrla 17-letna Anja M. iz Most pri Komendi, ki je bila hudo ranjena pred diskoteko Lipa v Spodnjih Pirničah. Tam je množica v petek zvečer do smrti poteptala 17-letno Natalijo B. iz Most pri Komendi in dve leti mlajšo Katarino J. iz Ljubljane.«

Prispevek »V spomin na umrle« (Bratož 2006) na POP TV, predvajan 3. 1. 2006, se začne brez vdora v zasebnost umrlih deklet: »V slovenskih osnovnih in srednjih šolah so se na prvi šolski dan v novem letu spomnili treh dijakinj, ki so umrle pred diskoteko v Spodnjih Pirničah.« Vendar se v nadaljevanju pojavi razkritje imena enega izmed deklet: »Najbolj pretresljivo je bilo tam, kjer so ostali brez treh deklet. Obesili so črno zastavo, dijaki so prižgali svečko. Brez sošolk, dveh petnajstletnic iz prvega letnika in sedemnajstletne Natalije iz tretjega letnika, so ostali na treh srednjih šolah v Ljubljani.«

Prispevek »Mladi in zabava« (Horvat in Mrzlikat 2006), predvajan 3. 1. 2005 v informativni oddaji Dnevnik na TV SLO, se začne z napovedjo, v kateri ni vdorov v zasebnost: »Na pobudo ministra za šolstvo in šport Milana Zvera so se na večini osnovnih in srednjih šol v Sloveniji z minuto molka poklonili v spominu na nedavno preminule dijakinje, ki so jih poteptali pred lokalom Lipa v Spodnjih Pirničah.« V nadaljevanju prispevka pa novinarka razkrije ime ene izmed žrtev tragedije in navede, katero šolo je obiskovala, ob tem pa pokaže tudi njeno fotografijo: »Katka, radi te imamo. Ti si naš sonček. To je le nekaj misli, zapisanih v žalno knjigo, med katerimi so dijaki in dijakinje ljubljanske gimnazije Jožeta Plečnika počastili spomin na prezgodnji odhod 15-letne Katarine, ki je bila v njihovi sredini le 4 mesece.« V nadaljevanju prispevka novinarka razkrije ime druge žrtve tragedije: »V spominu na 15-letno Katarino, 17-letno Natalijo in Anjo ter v tiho podporo njihovim najbližjim so se z minuto molka poklonili v številnih osnovnih in srednjih šolah.«

#### **5.4.1.2 Navedba imena in priimka**

V prvem prispevku o tragediji, objavljenem v Slovenskih novicah in naslovljenem »Do smrti poteptani pred diskoteko« (Perko 2005), že na naslovnici opazimo vdor v zasebnost mladoletnic. Vsa tri dekleta so omenjena s polnimi imeni: »/.../ do smrti

pomendralo 17-letno Natalijo Bencan iz Most pri Komendi in dve leti mlajšo Katarino Jeras iz Ljubljane, 17-letna Anja Mršič, prav tako iz Most /.../«.

Tudi v prispevku »Umrta še Anja, slovo od Natalije« (Fon 2005), objavljenem v Slovenskih novicah, so dekleta omenjena s polnim imenom: »Potem ko je množica v petek zvečer pred diskoteko Lipa v Spodnjih Pirničah do smrti pomendrala 17-letno Natalijo Bencan iz Most pri Komendi in 15-letno Ljubljančanko Katarino Jeras, črna usoda melje dalje – Včeraj, ko so se zadnjič poslovili od Natalije, je v kliničnem centru umrla še njena 17-letna prijateljica Anja Mršič.« V nadaljevanju prispevka novinar opisuje, kako je na dan Natalijinega pogreba umrlo še tretje dekle, in ob tem razkrije identiteto bližnjih sorodnikov umrlega dekleta, vključno s sedemletno Moniko:

»Iz prostora, kjer je ležala moja hči, je petnajst minut po deseti uri dopoldne stopila zdravnica in zajokala,« je o koncu vseh upov za rešitev mladega dekleta povedal oče **Franjo**. Mami **Minka**, 23-letni brat **Endi** in sedemletna sestra **Monika** so vsak zase brisali solze, ki so jih vse od tragedije poskušali zaježiti z upanjem na boljše. Koščki upov v nas so še vedno tleli, kljub temu da so nam zdravniki takoj povedali, da zna biti hematoma v glavi usoden. Pred kratkim so ji pričela delovati pljuča brez pomoči aparatov in oprijeli smo se zadnje slamice upanja. Molili smo zanjo.«

V prispevku »Lastnik Lipe danes svoboden?« (Celec 2005) v Slovenskih novicah novinar piše o lastniku diskoteke Robertu Tomažu Zavašniku in njegovem domnevnem nezakonitem delovanju, vendar avtor na kratko pojasni, kaj vse je privedlo do kazenskega preganjanja Zavašnika. V prvem odstavku umrla dekleta poimenuje s polnim imenom:

V četrtek se bodo sorodniki in prijatelji na Žalah poslovili od 15-letne Ljubljančanke **Katarine Jeras-Lajh**, ene od treh smrtnih žrtev petkove tragedije pred diskoteko Lipa v Spodnjih Pirničah. Sedemnajstletno **Natalijo Bencan** so včeraj pokopali v Mostah pri Komendi. Kdaj bo pogreb njene vrstnice in sovaščanke Anje Mršič, še ni znano. Po nekaj dneh boja za življenje je včeraj umrla v kliničnem centru.

Na prvi strani Slovenskih novic je napoved prispevka z naslovom »Katka odslej med zvezdami na nebu« (Jerman 2005), ki ponovno razkrija identiteto enega izmed

umrlih deklet: »Na ljubljanskih Žalah so pokopali drugo žrtev tragedije izpred pirniške diskoteke Lipa, 15-letno Ljubljančanko Katarino Jeras Lajh.«

Prispevek »Anja pokopana poleg Natalije« (D. M. 2005) je zadnji, objavljen v Slovenskih novicah v izbranem časovnem obsegu. Na prvi strani je tretje dekle, ki je umrlo, omenjeno s celotnim imenom, drugo dekle pa samo z imenom. »Sedemnajstletno Anjo Mršič so pokopali zraven groba njene najboljšje prijateljice Natalije /.../« V nadaljevanju na strani 5 je ponovno s polnim imenom identificirano pokopano dekle: »/.../ pospremili še tretjo med njimi, **Anjo Mršič** iz Most pri Komendi.« Identificirani so tudi njeni bližnji sorodniki: »/.../ - očeta **Franja**, mame **Milke**, 23-letnega **Endija**, sedemletne sestrice **Monike** /.../«

#### 5.4.2 Razkritje naslova, kjer so živele mladoletne žrtve

V članku »Umrta še Anja, slovo od Natalije« (Fon 2005) v Slovenskih novicah novinar dokaj natančno opiše lokacijo hiše enega izmed umrlih deklet, kar lahko pripomore k prepoznavnosti identitete dekleta: »Mimo hiše Mršičevih na križišču v Mostah, kamor vodijo ceste proti Mengšu, Kamniku in Brniku /.../«.

V prispevku »Katka odslej med zvezdami na nebu« (Jerman 2005) avtor Vladimir Jerman navede naslov umrlega dekleta in njene družine: »Katka je stanovala na Koleziji, v manjšem bloku na Rezijanski 18.«

#### 5.4.3 Objava fotografij mladoletnih žrtv

V Slovenskih novicah je bila objavljena fotografija Natalije Bencan v prispevku »Do smrti poteptani pred diskoteko« (Perko 2005), na tretji strani pa je bila tudi fotografija, na kateri sta mladoletni žrtvi, Anja in Natalija. Ob prispevku »Umrta še Anja, slovo od Natalije« (Fon 2005) so ponovno objavljene fotografije Natalije in Anje ter Katarine. V prispevku, objavljenem v Slovenskih novicah in naslovljenem »Lastnik Lipe danes svoboden?« (Celec 2005), sta objavljeni dve fotografiji. Prva je fotografija Katarine Jeras-Lajh, pod katero piše: »**Katarina** bo pokopana v četrtek,« druga pa fotografija Anje in Natalije s podpisom: »**Anja** in **Natalija** sta umrli pred nelegalno diskoteko.«

Na naslovnici je ob prispevku »Anja pokopana poleg Natalije« (D. M. 2005) objavljena fotografija pokojne Anje, v okvirčku pa piše »Skupaj v večnosti«.

V prispevku »Mladi in zabava« (Horvat in Mrzlikat 2006), predvajanem 3. 1. 2005 v informativni oddaji Dnevnik na TV SLO, je bila objavljena fotografija enega izmed umrlih deklet. Tudi na POP TV v prispevku »V spomin na umrle« (Bratož 2006) je predvajana šolska fotografija, na kateri so Natalija in poleg nje še dve dekleti, za kateri lahko sklepamo, da sta njeni sošolki.

Edini od štirih izbranih medijev, ki ni objavil nobene fotografije umrlih deklet, je časnik Delo.

#### **5.4.4 Objava fotografij ali posnetkov žalujočih sorodnikov in prijateljev**

V Delu prav tako niso objavljene fotografije žalujočih sorodnikov ali prijateljev. V prispevkih v Slovenskih novicah pa so večkrat objavljene fotografije žalujočih sorodnikov in prijateljev, predvsem s pogrebov umrlih deklet. V prispevku »Do smrti poteptani pred diskoteko« (Perko 2005) v Slovenskih novicah je poleg fotografij žrtev objavljena tudi fotografija Natalijinih prijateljev, njihova imena in priimki pa niso razkriti, kar zadostuje za identifikacijo. Zraven je besedilo, kjer piše »**Obrazi Natalijinih** prijateljev v Maku povedo vse«. Glede na Natalijino starost lahko sklepamo, da je večina njenih vrstnikov prav tako mladoletnih. Iz fotografije je očitno, da so prijatelji pretreseni in da žalujejo. Objavljena je tudi fotografija štirinajstletnega Blaža Blažiča in njegovega očeta, ki sta se jutro po tragičnem dogodku vrnila pred diskoteko po čevlje, ki jih je fant izgubil.

Ob prispevku »Katka odslej med zvezdami na nebu« (Jerman 2005) je na naslovnici objavljena fotografija žalujočih in jokajočih na pogrebu. Pod njo piše »Nedopovedljiva bolečina«. Na fotografiji si neko dekle briše solze, poleg nje stojita jokajoča gospa in gospod, za katera sklepam, da sta starša umrlega dekleta, saj sta prva v sprevodu.

Ob prispevku »Anja pokopana poleg Natalije« (D. M. 2005) so objavljene štiri fotografije. Na prvi je objokana družina umrlega dekleta v veži. Pod njo je fotografija treh svetlolasih deklet, ki so bile na pogrebu, pod katero piše: »Strte prijateljice.« Na

tretji fotografiji so trije fantje, pod njimi pa piše: »Prijatelji so jo pospremili na zadnjo pot.«

#### 5.4.5 Objava izjav žalujočih sorodnikov in prijateljev

V prispevku, objavljenem v Slovenskih novicah z naslovom »Umrla še Anja, slovo od Natalije« (Fon 2005), novinar opisuje, kako je na dan Natalijinega pogreba umrlo še tretje dekle, in ob tem, ko razkrije identiteto bližnjih sorodnikov umrlega dekleta, objavi njihovo izjavo:

»Iz prostora, kjer je ležala moja hči, je petnajst minut po deseti uri dopoldne stopila zdravnica in zajokala,« je o koncu vseh upov za rešitev mladega dekleta povedal oče **Franjo**. Mami **Minka**, 23-letni brat **Endi** in sedemletna sestra **Monika** so vsak zase brisali solze, ki so jih vse od tragedije poskušali zaježiti z upanjem na boljše. Koščki upov v nas so še vedno tleli, kljub temu da so nam zdravniki takoj povedali, da zna biti hematoma v glavi usoden. Pred kratkim so ji pričela delovati pljuča brez pomoči aparatov in oprijeli smo se zadnje slamice upanja. Molili smo zanjo.«

V prispevku je navedenih še nekaj citatov očeta, ki nakazujejo, da gre za osebo, ki je prizadeta in v šoku: »Tako brihtna je bila. In vedno se je znašla. Sedaj pa to ... Ko le ne bi bila v prvih vrstah«, »Kljub temu da se je pred vrati zgodila tragedija, ki je bila vzrok za izgubo meni ljubljene osebe in drugih dveh popolnoma nedolžnih deklet, so znotraj, kot da se ne bi nič zgodilo, še nadaljevali z zabavo«, »Tega si sploh ne znam predstavljati. /.../«.

V istem prispevku je objavljena tudi izjava sorodnika pokojne Natalije, in sicer njenega dedka: »'Težko je sedaj govoriti o tem,' je pred mrliško vežico s solznimi očmi povedal Janez Balantič, dedek pokojne: 'Nihče nam ne more vrniti nazaj našega dekleta. Za tragedijo ne morem kriviti policije, oni so opravljali svoje delo. Drugi bi lahko poskrbeli za varnost, pa niso naredili svojega. V teh trenutkih naša družina potrebuje mir.'«

V prispevku, naslovljenem »Tragedija v Spodnjih Pirničah« (Šušteršič 2005a) in predvajanem na televiziji POP TV 24. 12. 2005, je iz novinarkinih besed razvidno, da

je vedela, da je večina ljudi na samem kraju nesreče mladoletnih: »Obiskovalci, med njimi večinoma mladoletni, večinoma niso vedeli, kaj se je zgodilo.« Temu sledi novinarkino spraševanje dveh deklet, ali vesta, kaj se je zgodilo. Iz posnetka je razvidno, da dekleti ne želita dati izjave in ne želita biti posneti, saj pred kamero skoraj bežita. Poleg tega je očitno, da eno izmed deklet histerično joče, je v šoku in razburjeno. Sledi izjava drugega dekleta, ki je tudi videti mladoletno: »Baje sta dve 'skupi' padle in jih oživljajo. In ena je celo mogoče naša kolegica.« Prispevek vsebuje veliko posnetkov mladih pred diskoteko, za katere ne moremo z gotovostjo vedeti, ali so polnoletne; obstaja verjetnost, da so mnogi med njimi mladoletni. Še posebej bode v oči posnetek dveh deklet, ki se objemata, eno pa nenadzorovano joče.

#### **5.4.6 Poročanje o pogrebi**

V prispevku »Umrta še Anja, slovo od Natalije« (Fon 2005), objavljenem v Slovenskih novicah, je že na naslovnici objavljena fotografija spreveda na pogrebu mladoletne Natalije, pod katero piše: »Natalija na poslednji poti.« Na fotografiji lahko vidimo njena starša, ki hodita za dvema pogrebcema, ki nosita žaro in venec. V nadaljevanju prispevka je objavljena še ena fotografija spreveda, pod katero piše »Slovo od Natalije«.

Celoten prispevek »Katka odslej med zvezdami na nebu« (Jerman 2005) se nanaša na pogreb Katarine Jeras-Lajh: novinar opisuje, kdo je prišel na pogreb, kaj se je dogajalo, celo kaj je rekel duhovnik in katera glasba je bila predvajana:

»Še pred jaslimi se je zgodil križ,« je simbolično povzel duhovnik. Njeno življenje je bilo še nedolžno in neobremenjeno, je spomnil in sklenil: »Recite ji zbogom, sestre in bratje!« Pogrebci so se podali za žaro proti grobu ob pesmi I'm a big, big girl in a big, big world. Sem veliko, veliko dekle v velikem, velikem svetu. Ni velika reč, če me zapustiš, pravi besedilo naprej in odpoje: »Zelo te bom pogrešala!«

Na naslovnici je objavljena fotografija žalujočih staršev in dekleta, ki si briše solze, pod njo pa piše »Nedopovedljiva bolečina«. V nadaljevanju so objavljene še štiri fotografije iz pogreba. Na eni sta ponovno starša pokopanega dekleta, na drugi so v ospredju pogrebci z žaro in v ozadju starša. Tretja fotografija prikazuje sprevod za

pogrebci na zasneženih Žalah. Na četrti pa je skupina mladih deklet, med katerimi se dve žalostno objemata.

V prispevku »Anja pokopana poleg Natalije« (D. M. 2005), objavljenem v Slovenskih novicah, so prav tako objavljene fotografije z Natalijinega pogreba. Na prvi fotografiji so jokajoči sorodniki v mrliški vežici, na drugi sta prijatelja dekleta, če je podpis pod fotografijo točen. Eden izmed prijateljev v roki drži žaro, drugi pa njeno fotografijo. Na tretji fotografiji sta dve prijateljici, ki jočeta.

#### **5.4.7 Razkritje šole, ki so jo obiskovale mladoletne žrtve**

V prispevku »Do smrti poteptani pred diskoteko« (Perko 2005), objavljenem v Slovenskih novicah, sta navedeni srednji šoli, ki sta ju obiskovali mladoletni žrtvi Natalija in Katarina, kar po pisanju Smarttove (2006, 143) lahko jemljemo kot vdor v zasebnost mladoletnika, saj to razume kot razkrivanje identitete. To se ponovi tudi v prispevkih »Anja pokopana poleg Natalije« (D. M. 2005), ko avtor navaja citat sošolke umrle »“Vendar, □ je na grobu sporočila sošolka iz tretjega be administrativno-upravne šole v Ljubljani, “boš vedno z nami. Z nami boš tudi, ko bomo šli na maturantski izlet. Z nami boš. Naš angel varuh in nekoč bomo spet skupaj v nebesih«, in »Katka odslej med zvezdami na nebu« (Jerman 2005), v katerem beremo: »Katkini sošolci iz 1. f gimnazije Jožeta Plečnika v Šubičevi ulici /.../«.

Tudi v prispevku »Mladi in zabava« (Horvat in Mrzlikat 2006), predvajanem na TV SLO, novinarki večkrat posežeta v zasebnost mladoletnikov, tako da poleg imen in fotografije ene izmed žrtev navedeta še šolo, ki jo je obiskovala: »Katka, radi te imamo. Ti si naš sonček. To je le nekaj misli, zapisanih v žalno knjigo, med katerimi so dijaki in dijakinje ljubljanske gimnazije Jožeta Plečnika počastili spomin na prezgodnji odhod 15-letne Katarine, ki je bila v njihovi sredini le 4 mesece.«

V prispevku »V spomin na umrle« (Bratož 2006), predvajanem na POP TV, novinar poleg imena žrtve razkrije tudi kraj, kjer je bila doma, in ime šole, ki jo je obiskovala: »Minuto molka v avli je prekinilo le smrkanje sošolk, sedemnajstletne Natalije iz

Komende, dekleta iz tretjega b, srednje ekonomske šole, ki naj bi v klubu Lipa praznovala rojstni dan.«

#### **5.4.8 Prispevki brez vdora v zasebnost mladoletnikov**

V Delovem prispevku »Lipo je varovala služba brez ustrezne licence in znanja« (Hojnik 2005) so umrla dekleta prvič omenjena brez navedbe imen: »/.../ pred katerim sta v petek zvečer v gneči umrli dve dekleti, tretje, zelo hudo ranjeno, pa je umrlo v torek v bolnišnici.« To je prvi prispevek, ki na noben način ne posega v zasebnost mladoletnikov, ampak le obvešča javnost o dogodkih in informacijah, ki so za zgodbo in njeno razumevanje relevantni.

Tudi v časopisu Slovenske novice je bil objavljen prispevek z naslovom »Zavašnik bo ostal v priporu« (O. C. 2005), kjer prav tako ni vdora v zasebnost mladoletnikov, saj dekleta niso omenjena niti z imenom, začetnicami priimkov, z navedbo podatkov, od kod so bila, niti z navedbo šol: »/.../ kjer je množica v petek zvečer do smrti poteptala dve dekleti, tretje pa je v kliničnem centru umrlo v torek /.../«.

Napoved prispevka na TV SLO »Smrt pred diskoteko« (Anžlovar 2005a), ki jo prebere voditelj Tomaž Ranc, se glasi: »Množica pred prepolno diskoteko do smrti poteptala dve mladoletnici.« To odseva odgovorno novinarstvo. Voditelj nadaljuje: »Sinoči okoli dvaindvajsetih se je pred diskoteko Lipa v Spodnjih Pirničah pri Medvodah zgodila tragedija, ki je vzela življenje mladih deklet iz Ljubljane in okolice Kamnika, starih petnajst in sedemnajst let. /.../ Še štirje ljudje so poškodovani, med njimi petnajstletno dekle huje.«

V prispevku »Lastnik Lipe v priporu« (Žugelj 2005) voditelj Tomaž Ranc v napovedi prispevka, ki je bil objavljen 25. 12., ponovno omeni dekleta, ne da bi razkril njihova imena: »Tragična smrt dveh mladih deklet pred diskoteko Lipa v Spodnjih Pirničah, ki jo je omenil tudi nadškof, še vedno močno odmeva v javnosti. /.../ Zdravniki pa se še vedno bojujejo za življenje tretjega dekleta, ki je v komi.« Novinarka v nadaljevanju prav tako ne razkrije identitete deklet: »Spomnimo: množica je do smrti potepala dve mladoletnici, več ljudi je bilo lažje poškodovanih, petnajstletno dekle še vedno v smrtni nevarnosti.«



V napovedi prispevka »Tragedija« (Aščič 2005) voditeljica Dnevnika Simona Rakuša pove: »Dnevnik začinjamo z žalostno novico, ki so jo popoldne sporočili iz ljubljanskega kliničnega centra. Zaradi hudih poškodb je umrlo še tretje dekle, ki jo je v petek zvečer poteptala množica pred lokalom Lipa v Spodnjih Pirničah.«

V prispevku »Pritožba zavrnjena« (Pašek 2005), objavljenem 29. 12. 2005 v informativni oddaji Dnevnik na TV SLO, voditeljica Simona Rakuša napove prispevek o Lipi: »Na ljubljanskih Žalah so se poslovili od najmlajše žrtve petkove tragedije pred diskoteko Lipa v Spodnjih Pirničah.« V prispevku novinarka predvsem izpostavlja vprašanje, kdo je kriv za tragedijo ter kako deluje zakonodaja na področju delovanja diskotek in večjih dogodkov. Dekleta ali katerikoli drugi mladoletniki v prispevku niso več omenjeni.

V prispevku »Prelaganje odgovornosti« (Anžlovar 2005b) na TV SLO, objavljenem 30. 12. 2005, voditeljica Edita M. Cetinski umrla dekleta le omeni, ne da bi izdala njihova imena: »Minister za šolstvo in šport Milan Zver je vsem osnovnim in srednjim šolam v Sloveniji poslal okrožnico, s katero je podprl pobudo nekaterih dijakov, da se v vseh šolah v torek, 3. januarja, poklonijo spominu nedavno preminulih dijakinj, žrtev prerivanja pred lokalom Lipa. /.../«

Novinarka Olga Šušteršič v prispevku »Policija pridržala lastnika« (Šušteršič 2005b), objavljenem na POP TV, ponovno omeni dekleti, ne da bi razkrila njuni imeni: »Kristjani po vsem svetu praznujejo božič, v Sloveniji pa še vedno odmeva smrt dveh mladoletnih deklet pred lokalom Lipa v Spodnjih Pirničah.« Novinarka pa v prispevku pove, od kod sta bili dekleti: »Pred vhodom, kjer sta umrli 15-letna Kamničanka in 17-letna Ljubljancanka, pa so njuni svojci prižgali več deset svečk.« Novinarka v nadaljevanju poskuša odgovoriti, kako se je tragedija sploh zgodila in kdo je kriv.

V prispevku na POP TV »Zastaranje, abolicija ...« (Šušteršič 2005c) se novinarka ukvarja z ugotavljanjem krivca in komu pripisati odgovornost za nesrečo ter ob tem ne posega v zasebnost mladoletnih žrtev.

Voditeljica oddaje 24ur na POP TV Tamara Vonta v napovedi prispevka »Kdo ne opravlja dela?« (Šušteršič 2005d) gledalce obvesti o smrti tretjega dekleta: »V ljubljanskem kliničnem centru je umrlo še tretje, sedemnajstletno dekle, žrtev petkove tragedije pred klubom Lipa v Spodnjih Pirničah.« Nato v prispevku ugotavljajo, kako se je tragedija sploh zgodila in kdo je odgovoren ter zakaj klub Lipa kljub mnogim kršitvam ni bil že prej zaprt.

V prispevku »Kdo je kriv?« (Jug 2005), predvajanjem 28. 12. 2005 na POP TV, novinar, ki je pripravil prispevek, identitete umrlih deklet ne razkrije. Izvemo le njihovo starost in kraj bivanja. Podobno je v prispevkih »Za smrt v Lipi kriva inšpekcija?« (Bratož 2005) in »Ministri o primeru Lipa« (Bratož in Štefančič 2005), kjer se novinarji ukvarjajo z vprašanjem, kdo je kriv za tragedijo in kdo bo odgovarjal zanjo.

## **6 RAZPRAVA**

Pred analizo prispevkov sem pričakovala, da bosta časnik Delo in javna televizija TV SLO bolj upoštevala etična določila kot tabloidni časnik Slovenske novice in komercialna televizija POP TV. Rezultati analize pa so pokazali, da je v vseh izbranih medijih prišlo do vdora v zasebnost mladoletnic. Vseeno pa sem zasledila več vdorov v zasebnost mladoletnikov v Slovenskih novicah in na POP TV. V večini prispevkov novinarji niso upoštevali 20. in 22. člena Kodeksa novinarjev Slovenije (2002), niso pokazali posebne obzirnosti pri poročanju o mladoletnih žrtvah ter niso spoštovali zasebnosti mladoletnikov, kot od njih zahteva Kodeks (2002). Čeprav smo bila priča vdorom v zasebnost mladoletnic pri vseh štirih izbranih medijih, je v vsakem od njih bil objavljen tudi vsaj en etično korekten prispevek. Od štiriindvajsetih prispevkov, ki sem jih analizirala, jih je enajst poročalo brez vdora v zasebnost mladoletnih žrtev, ne da bi pri tem trpel javni interes. V preostalih trinajstih prispevkih sem naletela na sedem tipov vdora v zasebnost mladoletnikov, in sicer: razkritje identitete mladoletnikov, razkritje naslova mladoletnikov, objavo fotografij mladoletnih žrtev, objavo fotografij in posnetkov žalujočih sorodnikov in prijateljev, objavo izjav žalujočih

sorodnikov in prijateljev, poročanje o pogrebih in razkritje šole, ki so jo obiskovale mladoletne žrtve.

Vsi prispevki, v katerih je vsaj en primer vdora v zasebnost, so sporni iz etičnega vidika, ne pa iz pravnega. Novinar ne krši nobenega zakona, če posameznik privoli v razkritje informacij iz družinskega življenja, daje izjave in dovoli, da fotografi fotografirajo pogreb. Toda novinarska etika, ki naj bi jo vsak novinar osvojil med študijem, in Kodeks novinarjev Slovenije (2002) opozarjata na okoliščine, v katerih je novinar pristopil do žalujočega, in pri tem zahtevata posebno obzirnost. Ali bo v takem primeru novinar ravnal etično, je skoraj v celoti odvisno od njega samega. Seveda obstajajo pritiski urednikov, vendar je na koncu novinar sam odgovoren za lastno ravnanje. In ravno zato je prizadevanje za profesionalizacijo novinarstva pomembna razsežnost, ki bo pripomogla k novinarski kakovosti, ki jo je težko doseči le s predpisi in strogim nadzorom (Erjavec 1998, 15). »Ključni vidik vsake profesionalne dejavnosti in s tem tudi eden od osnovnih kriterijev zagotavljanja kakovosti je *izobraževanje*. 'Dobra' izobrazba novinarjev prispeva k preventivni zagotovitvi kakovosti novinarstva« (Erjavec 1998, 20). Čeprav pri nas, tako kot tudi v drugih državah, lahko vsak opravlja novinarski poklic, se strinjam z Erjavčevo, da je novinarska izobrazba pomembna za prihodnost kakovostnega novinarstva, saj je »osnovni preventivni ukrep proti novinarskim napakam« (Erjavec 1998, 21). Ker lahko novinar istočasno ravna neetično, vendar v skladu z zakoni, je notranji moralni kompas vsakega posameznega novinarja toliko pomembnejši. Pri njegovem razvoju pa je izredno pomembna izobrazba, saj »brez etičnega novinarstva ni kakovostnega novinarstva« (Erjavec 1998, 27).

Od vseh štirih medijev je po vdorih v zasebnost mladoletnikov in senzacionalizmu najbolj izstopal časnik Slovenske novice, v katerem sem naletela na vseh sedem tipov vdorov. Poročanje o pogrebih dveh mladoletnih žrtev, ki vsebuje tudi objavo fotografij žalujočih sorodnikov in prijateljev ter izjave sorodnikov in celo dele duhovnikove maše, je edini tip vdora, ki se pojavi samo v Slovenskih novicah. Delo, TV SLO in POP TV informacije o pogrebih niso razumeli kot objave vreden podatek, ki bi bil v interesu javnosti. Kljub temu na podlagi rezultatov analize štirih izbranih medijev ni mogoče vzpostaviti jasne delitve na kakovostne oziroma resne medije in rumene oziroma komercialne medije, kot je bilo moje raziskovalno izhodišče.

Bezjakova in Stepišnik opozarjata na to, da meje med resnim tiskom, kamor uvrščata Delo, Večer in Dnevnik, in »popularnimi žurnalističnimi izdelki«, kot so Slovenske novice, Lady in Nova, postajajo vse bolj zamegljene in težko določljive (Bezjak, Stepišnik 2004). Avtorja dodajata, da so Slovenske novice po letu 1991 prevzele vodilno vlogo v popularnem novinarstvu, kar pa odseva želje bralcev. Glede na to, da se Slovenske novice tako dobro prodajajo (Nacionalna raziskava branosti 2009), lahko sklepamo, da ustvarjalci časnika bralcem ponujajo to, kar želijo. Dr. Sandra Bašič Hrvatini je dejala, da časopisne hiše bralca dojemajo kot nekoga, ki potrebuje razvedrilo, zato postaja podcenjevanje inteligence bralcev skoraj maksima vodstev časopisnih hiš (Grah 2004). Pri tem pa ne gre le za manj kakovosten tisk, saj se podobni znaki kot dokaz komercializacije komunikacijske sfere pojavljajo tudi v kakovostnejšem tisku (Bezjak, Stepišnik 2004). Čeprav so Bašičeva, Bezjakova in Stepišnik govorili predvsem o tisku, lahko njihove ugotovitve prenesemo tudi na druge medije, na primer televizijo.

Ob tem je treba opozoriti na to, da uporabniki medijev, se pravi bralci, gledalci in poslušalci, zaradi težko določljive meje med resnejšimi in rumenimi mediji tudi sami s težavo razlikujejo med njimi. »Tako imenovan popular press, ki lahko zelo subtilno in za površnega bralca neprepoznavno prehaja v rumeni tisk, izbira novičarske vrednote, ki poudarjajo negativna stališča in dejanja.« (Bezjak, Stepišnik 2004) Ob tem dodajata: »Pod dežnikom novinarske popularnosti se, denimo, skriva toliko oblik novinarstva, ki bi jih definicijsko uvrstili v popularni žurnalizem, a jih bralci velikokrat prepoznajo kot kredibilnega informatorja« (Bezjak, Stepišnik 2004).

Že prej smo omenili, da se vpliv rumenega novinarstva pozna tudi v kakovostnih medijih. Pri tem ne smemo zanemariti ekonomskega dejavnika. Star pregovor »denar je sveta vladar« se seveda nanaša tudi na medije, katerih preživetje je odvisno od zaslužka. Ker je tudi na slovenskem medijskem trgu konkurenca medijev vedno večja, se morajo mediji iz dneva v dan boriti za čim večje število uporabnikov. Javna televizija ima vedno večjo konkurenco z nastankom komercialnih televizijskih programov (POP TV, Kanal A, TV3). Ker so komercialne televizije (in drugi komercialni mediji na splošno) odvisne od lastnega financiranja in trženja, v nasprotju z javno televizijo, ki se financira tudi iz naročnin in subvencij, se morajo neprestano truditi za gledanost. Javni televiziji pa se na drugi strani z gledanostjo ni treba toliko

ukvarjati in se lahko posveča kakovostnemu programu. Podobno stanje je tudi na področju tiskanih medijev. Konkurenca in neprestan boj za bralce in gledalce spodbujata približevanje kakovostnega novinarstva rumenemu. Tako lahko pojasnimo tudi vdore v zasebnost mladoletnih žrtev v vseh štirih izbranih medijih, tudi v Delu in na TV SLO. Javnost ima pravico vedeti, kaj se je zgodilo v primeru Lipa, nima pa pravice vpogleda v zasebnost mladoletnih žrtev, če to ni v javnem interesu, ki pa ga ne smemo mešati z zvedavostjo javnosti (Teršek 2006, 3). Analizirani mediji so številne podatke iz zasebnosti žrtev objavili ne zaradi pravice javnosti do obveščенosti, ampak zato, ker so s tem pripomogli k večji prodaji časnika. Pisati o zasebnih stvareh žrtev in čustvenem stanju svojcev ter objavljanje fotografij in posnetkov žalujočih ni etično. Še slabše pa je, če objavo takih informacij spodbujata trženje in dobiček. Tudi Erjavčeva opozarja, da tržna naravnost množičnih medijev mnogokrat zahteva kršenje etičnih norm za dobro prodano novico (Erjavec 1998, 19).

Nedopustno je, da se zaradi višjega izkupička izkorišča »navadne« ljudi, ki so zaradi nesrečnih okoliščin kar naenkrat postali zanimivi za medije. V primeru Lipa posega v zasebnost mladoletnic ne moremo upravičiti s pravico do obveščенosti ali javnim interesom, saj posamezniku ni treba vedeti, kako je bilo ime mladoletnim žrtvam, kje so stanovale, katero šolo so obiskovale; ni mu treba videti njihovih fotografij, »da lahko sprejema čim bolj informirane odločitve glede stvari, ki so javno pomembne« (Evropska konvencija o varstvu pravic in temeljnih svoboščin 1994). Nesreče in osebne tragedije imajo pogosto novičarsko vrednost, vendar vpleteni ljudje, ki nimajo izkušenj z mediji, ne vedo, kako se vesti do njih (Day 1991, 137). Znane osebnosti, ki imajo redno opravka z mediji, po navadi dobro poznajo meje svoje zasebnosti in bolje vedo, kako jo braniti pred vdori medijev. Posamezniki, ki niso vajeni medijske pozornosti in postanejo zanimivi za medije le zaradi določenega dogodka, kot je na primer nesreča ali dobiček na loteriji, pa se morda ne zavedajo, kdaj mediji posegajo v njihovo zasebnost. Na to opozarja tudi Kodeks novinarjev Slovenije (2002), in sicer v 20. členu: »Novinar se mora zavedati, da lahko z zbiranjem ter objavo informacij in fotografij škodi posameznikom, ki niso vajeni medijske in javne pozornosti.« Zato je prihodnost varovanja zasebnosti tudi v izobraževanju »navadnih« ljudi, ki se bodo morda nekoč znašli v soju medijskih luči, o njihovih pravicah glede medijev. Ko novinar pristopi do posameznika in ga prosi za izjavo, ima ta pravico, da jo zavrne in

da ne dovoli fotografiranja. Vsak zase odloča, do kam bo spustil medije in kje bo postavil mejo.

## 7 SKLEP

V empiričnem delu svojega diplomskega dela sem ugotovila, da se je v vseh štirih medijih, ki sem jih izbrala za analizo, tj. časnikih Delo in Slovenske novice ter televizijah TV SLO in POP TV, zgodil vdor v zasebnost mladoletnih žrtev ter da novinarji niso upoštevali 20. in 22. člena Kodeksa novinarjev Slovenije (2002). Več vdorov je bilo v tabloidnem časniku Slovenske novice in na komercialni televiziji POP TV. Čeprav so se zgodili vdori v zasebnost v vseh štirih medijih, je bil v vsakem od njih objavljen tudi vsaj en etično korekten prispevek.

Nekatere ljudi zanimajo podrobnosti zasebnega življenja najrazličnejših ljudi, tako politikov, igralcev, pevcev kot tudi navadnih ljudi, ki so bili medijsko izpostavljeni zaradi vpletenosti v zanimiv, četudi ne vedno objave vreden dogodek. Čeprav je meja med javnim in zasebnim težko natančno potegniti, bi morali novinarji slediti vodilom Kodeksa novinarjev Slovenije (2002) in drugim zapisanim smernicam ter se izogibati neutemeljenim vdorom v zasebnost, pa naj gre za znano osebo ali »navadnega« človeka, ki mu pripada večje varovanje zasebnosti. To še posebno velja, ko gre za nesreče in družinske tragedije ter so vpleteni čustveno občutljivi. Največjo stopnjo varovanja javnosti uživajo mladoletniki, pa naj bodo vpleteni v kriminalna dejanja, nesreče ali srečne dogodke.

Čeprav je eno glavnih vodil novinarjev pravica javnosti do obveščeniosti, jih morata pri njihovem delu voditi tudi spoštovanje do posameznikove zasebnosti in spoštovanje osebe. Tudi razlog, da imajo ljudje pravico vedeti, ne sme ogroziti tako pomembne pravice, kot je pravica do zasebnosti, še posebej ne, ko gre za mladoletne osebe, ki jih je doletela tragična nesreča, ali ko medij objavlja podatke, namenjene izključno potešitvi radovednosti javnosti, in ne podatkov, ki bi jih javnost morala vedeti.

Za konec naj se oprem na besede Branke Bezjak in Matije Stepišnika (2004):

Kolizija pravic, in sicer novinarsko »svete« pravice javnosti do obveščnosti in pravice do zasebnosti, je postala dnevna in zmeraj aktualna dilema, ki se vedno manjkrat razrešuje v prid slednje. Profitna logika medijske prodaje narekuje uredniške odločitve in novinarsko presojo, s tem pa se demokratični standardi, kot sta svoboda tiska in izražanje mnenj, kdaj zlorabijo prav zaradi ozkih profitnih nagibov. Meje med resnim, kvalitetnim tiskom, kamor med dnevniki nedvomno uvrščamo Delo, Večer in Dnevnik, in t. i. popularnimi žurnalističnimi izdelki, kamor se poleg drugih umeščajo Lady, Slovenske novice, Nova, pa žal postajajo vse tanjše.

Sodobna družba istočasno visoko ceni tako pravico do zasebnosti kot tudi pravico do obveščnosti. Z naraščanjem pomembnosti varovanja pravice do obveščnosti narašča tudi pomembnost varovanja zasebnosti. In prav zato, ker je meja med tema pravicama nemogoče določiti, se moramo novinarji neprestano truditi iskati ravnotežje med njima.

## 8 LITERATURA

Anžlovar, Tadeja. 2005a. Smrt pred diskoteko. *TV SLO*, 24. december. Dostopno prek: <http://tvslo.si/predvajaj/dnevnik-utrip-vreme-sport/ava2.25856/>; (7. marec 2010).

--- 2005b. Prelaganje odgovornosti. *TV SLO*, 30. december. Dostopno prek: <http://tvslo.si/#ava2.25126>; (7. marec 2010).

Aščič, Jelena. 2005. Tragedija. *TV SLO*, 27. december. Dostopno prek: <http://tvslo.si/#ava2.30178>; (7. marec 2010).

Bašič, Sandra. 1996. *Javnost in množični mediji*. Doktorska disertacija. Ljubljana: FDV.

Belsey, Andrew. 1992. *Privacy, Publicity and Politics*. Andrew Belsey, Ruth Chadwick: Ethical Issues in Journalism and the Media. New York: Routledge. Str. 77–92.

Bezjak, Branka in Matija Stepišnik. 2004. Tiranija »radovednosti«. *Medijska preža*. Dostopno prek: <http://mediawatch.mirovni-institut.si/bilten/seznam/20/medjavno/#1> (8. julij 2009).

Bratož, Tomaž. 2005. Za smrt v Lipi kriva inšpekcija? *POP TV*, 29. december. Dostopno prek: <http://24ur.com/novice/slovenija/obcina-kriva-je-inspekcija.html> (7. marec 2010).

Bratož, T. in G. Štefančič. 2005. Ministri o primeru Lipa. *POP TV*, 30. december. Dostopno prek: <http://24ur.com/novice/slovenija/lipa-krivde-se-otepajo.html#video> (7. marec 2010).

Bratož, Tomaž. 2006. V spomin na umrle. *POP TV*, 3. januar. Dostopno prek: <http://24ur.com/novice/slovenija/v-spomin-na-umrle.html> (6. marec 2006).



*BussionessDictionary.com*. 2010. Public interest. Dostopno prek: <http://www.businessdictionary.com/definition/public-interest.html> (7. marec 2010).

Celec, Boštjan. 2005. Lastnik Lipe danes na svobodi? *Slovenske novice*, (29. december).

Christians, Clifford G. et al. 2006. *Media Ethics: cases and moral reasoning*. Boston: Pearsons education, Inc.

Cvetek, Olga, Jelka Simončič in Rok Šonc. 2005. Umrlo je še tretje dekle. *Delo*, (28. december).

Cvetko, Aleksej. 1999. *Varovanje zasebnosti v delovnih razmerjih*. Ljubljana: Gospodarski vestnik.

Čebulj, Janez. 1990. *Varstvo osebnih podatkov z zakonom in pojasnili*. Ljubljana: Inštitut za javno upravo pri Pravni fakulteti.

Day, Louis A. 1991. *Ethics in Media Communications: Cases and Controversies*. California: Wadsworth Publishing Company.

D. M. 2005. Anja pokopana poleg Natalije. *Slovenske novice*, (31. december).

Editors' Code of Practice. 2009. *Press Complaints Commission*. Dostop prek: <http://www.pcc.org.uk/cop/practice.html> (7. marec 2010).

Editorial Guidelines. 2005. *BBC*. Dostopno prek: <http://www.bbc.co.uk/guidelines/editorialguidelines/edguide/privacy/publicinterest.shtml> (29. april 2010).

Erjavec, Karmen. 1998. *Koraki do kakovostnega novinarskega prispevka*. Ljubljana: Jutro.

*Evropska konvencija o človekovih pravicah*. 1994. Dostopno prek: <http://www.varuh-rs.si/index.php?id=108> (8. julij 2009).

*Evropska konvencija o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin*. 1994. Dostopno prek: <http://www.varuh-rs.si/index.php?id=108> (29. april 2010).

Finžgar, Alojzij. 1972. *Odgovornost sredstev množičnega komuniciranja, zlasti tiska pri posegih v osebne in poslovne pravne položaje*. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Pravna fakulteta.

Finžgar, Alojzij. 1985. *Osebnostne pravice*. Ljubljana: SAZU.

Fon, Boštjan. 2005. Umrla še Anja, slovo od Natalije. *Slovenske novice*, (28. december).

Gibaldi, Joseph. 1998. *MLA handbook for writers of research papers*. New York : The Modern Language Association of America.

Grah, Matija. 2004. Vedno bolj porumeneli časopisni papir: Slovenski dnevni tisk na razpotju. *Delo*, (10. januar).

Hausman, Carl. 1990. *The Decision-Making Process in Journalism*. Chicago: Nelson – Hall Inc., Publishers.

Hojnik, Žarko. 2005. Lipo je varovala služba brez ustrezne licence in znanja. *Delo*, (29. december).

Horvat, S. in N. Mrzlikat. 2006. Mladi in zabava. *TV SLO*, 3. januar. Dostopno prek: <http://tvslo.si/predvajaj/dnevnik-vreme-magnet-sport/ava2.6437/> (6. marec 2010).

*Informacijski pooblaščenec*. Dostopno prek: <http://www.ip-rs.si/informacije-javnega-znacaja/test-interesa-javnosti/kaj-je-javni-interes/> (7. marec 2010).

Jacobs, F. G. in R. C. A. White. 1996. *The European Convention on Human Rights*. Oxford: Clarendon Press.

Jerman, Vladimir. 2005. Katka odslej med zvezdami na nebu. *Slovenske novice*, (30. december).

Jug, David. 2005. Kdo je kriv? *POP TV*, 28. december. Dostopno prek: <http://24ur.com/novice/slovenija/iz-24ur-prepoved-varovanja-v-lipi.html> (7. marec 2010).

*Kazenski zakonik*. 2008. Dostopno prek: <http://www.uradni-list.si/1/content?id=86833> (8. julij 2009).

*Kodeks novinarjev Slovenije*. 2002. Dostopno prek: [http://www.razsodisce.org/razsodisce/kodeks\\_ns\\_txt.php](http://www.razsodisce.org/razsodisce/kodeks_ns_txt.php) (8. julij 2009).

*Konvencija o otrokovih pravicah* (OZN). 1990. Dostopno prek: <http://www.varuh-rs.si/index.php?id=105> (7. marec 2010).

Križaj, Franc. 1989. *Osebne svoboščine in zasebnost v »informacijski družbi«*. Ljubljana: ČGP Delo – TOZD, Gospodarski vestnik.

*Mednarodni pakt o državljskih in političnih pravicah*. 1966. Dostopen prek: <http://www.varuh-rs.si/index.php?id=104> (8. julij 2009).

Méthot, Jean-François. 2003. *How to Define Public Interest?* Ottawa: Collège dominicain de philosophie et de théologie.

Moore, Roy L. 1994. *Mass Communication Law and Ethics*. New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates, Publishers Hillsdale.

*Münchenska deklaracija*. 1971. Dostopno prek: [http://sindikar.novinar.com/?m=3&id\\_clanek=50](http://sindikar.novinar.com/?m=3&id_clanek=50) (7. marec 2010).

*Nacionalna raziskava branosti.* 2009. Dostopno prek: <http://www.nrb.info/podatki/index.html> (8. junij 2010).

Pavčnik M., ur. 2000. Posmrtno varstvo osebnosti. *Zbornik znanstvenih razprav* (2): 107-128.

*Obligacijski zakonik.* 2001. Dostopno prek: <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=200183&stevilka=4287> (8. julij 2009).

O. C. 2005. Zavašnik bo ostal v priporu. *Delo*, (30. december).

*Odločitev Ustavnega sodišča Up- 50/99* (2000). Uradni list RS, št. 1/2001.

Pašek, Mojca. 2005. Pritožba zavrnjena. *TV SLO*, 29. december. Dostopno preko: <http://tvslo.si/#ava2.26185;> (7. marec 2010).

Perko, Borut. 2005. Do smrti poteptani pred diskoteko. *Slovenske novice*, (27. december).

*Poklicna merila in načela novinarske etike v programih RTV Slovenija.* 2000. Dostopno prek: [http://www.razsodisce.org/razsodisce/kodeks\\_rtv\\_txt.php](http://www.razsodisce.org/razsodisce/kodeks_rtv_txt.php) (7. marec 2010).

Polajnar-Pavčnik, Ada. 1994. *Nekateri civilnopravni vidiki varstva pred posegi v človekovo zasebnost.* Podjetje in delo 20 (5–6): 605–610.

Poler, Melita. 1997. *Novinarska etika.* Ljubljana: Magnolija.

Predpisi o novinarjih in medijih z uvodnimi pojasnili. 1995. Ljubljana, ČZ Uradni list Republike Slovenije.

Sanders, Karen. 2003. *Ethics and Journalism.* London: SAGE Publications.

Smartt, Ursula. 2006. *Media Law for Journalists.* London: SAGE Publications.

*Splošna deklaracija človekovih pravic*. 1948. Dostopno prek: <http://www.varuh-rs.si/index.php?id=102> (8. julij 2009).

Šinkovec, Janez. 1996. *Zasebnost in sredstva javnega obveščanja*. Ljubljana: Podjetje in delo (5–6): 903–913.

Šinkovec, Janez. 1997. *Varstvo zasebnosti v tisku in drugih medijih*. Ljubljana: Pravna praksa, Gospodarski vestnik (9): 2–3.

Šušteršič, Olga. 2005a. Tragedija v Spodnjih Pirničah. *POP TV*, 24. december. Dostopno prek: <http://24ur.com/novice/slovenija/groza-pred-klubom.html> (7. marec 2010).

--- 2005b. Policija pridržala lastnika. *POP TV*, 25. december. Dostopno prek: <http://24ur.com/novice/slovenija/policija-pridrzala-lastnika.html> (7. marec 2010).

--- 2005c. Zastaranje, abolicija ... *POP TV*, 26. december. Dostopno prek: <http://24ur.com/novice/slovenija/zavasniku-podaljsali-pripor.html> (7. marec 2010).

--- 2005d. Kdo ne opravlja dela? *POP TV*. 27. december. Dostopno prek: <http://24ur.com/novice/slovenija/umrlo-tudi-tretje-dekle.html> (7. marec 2010).

Teršek, Andraž. 2006. *Svoboda medijev in varstvo zasebnosti*. Ljubljana: Pravna fakulteta.

The Columbia Encyclopedia. Sixth Edition. 2008. *Declaration of the Rights of Man and Citizen*. USA: Columbia University Press. Dostopno prek: [http://www.encyclopedia.com/topic/Declaration\\_of\\_the\\_Rights\\_of\\_Man\\_and\\_Citizen.aspx](http://www.encyclopedia.com/topic/Declaration_of_the_Rights_of_Man_and_Citizen.aspx) (7. marec 2010).

*Ustava Republike Slovenije*. 1991. Dostopno prek: <http://www.us-rs.si/media/ustava.republike.slovenije.pdf> (8. julij 2009).

*West's Encyclopedia of American Law.* Dostopno prek: <http://www.answers.com/library/Law+Encyclopedia-cid-65728> (7. marec 2010).

*Zakon o avtorskih in sorodnih pravicah.* 1995. Dostopno prek: <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=200494&stevilka=4203> (8. julij 2009).

*Zakon o dostopu informacij javnega značaja.* 2006. Dostopen prek: <http://www.dz-rs.si/index.php?id=101&sm=k&q=zakon+o+dostopu+informacij+javnega+zna%C4%8Daja&mandate=-1&unid=UPB|CFF0EC376128EC8EC12571310043A740&showdoc=1> (8. julij 2009).

*Zakon o varstvu osebnih podatkov.* 2007. Uradni list Republike Slovenije. Dostopno prek: <http://www.dz-rs.si/index.php?id=101&sm=k&q=zakon+o+varstvu+osebnih+podatkov&mandate=-1&unid=UPB|7BA845E09A863C73C125731B00447F88&showdoc=1> (8. julij 2009).

Žabkar, Špela. 2005. V gneči umrli dekleti, tretja v kritičnem stanju. *Delo*, (27. december).

Žugelj, Maja. 2005. Lastnik Lipe v priporu. *TV SLO*, 25. december. Dostop prek: <http://tvslo.si/predvajaj/dnevnik-zrcalo-tedna-vreme-sport/ava2.30142/> (7. marec 2010).